

A KISEBBSÉGEK JOGI VÉDELME NEHÁNY KÉRDÉSE ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

„A magyar állam fennállása óta magáénak vallja a *többsnyelv_ség* és a *sokkultúrájúság* elveit. Ennek nyoma már az egyik legelsQ jogi-politikai emlékünkbⁿ, Szent István Intelmeiben is megtalálható a következQképpen: (...) *Mert az egy nyelv_ és egy szokású ország gyenge és esendQ Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarátúan gyámolítsad, és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mint másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegy_jtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod.*”¹

A kisebbségi jogok védelme a kései középkorra nyúlik vissza, amikor a mindaddig homogént katolikusságból kiváltak az elsQ protestáns csoportok. A vallásreform politikai-társadalmi reformokhoz, illetve (vallási)többségi-kisebbségi ellentétekhez is vezetett. A vallásbékét szavatolni hivatott szerzQdések közül említésre méltó az 1557 június 22-én a tordai országgy_lésen létrejött vallásszabadsági szerzQdés, amely a világon elsQízben mondta ki, hogy „ki ki az IstentQ nekiadott hitben megmaradjon és egyik vallás a másiktól semmi ürügy alatt ne zavartassék”. A Bocskai István erdélyi fejedelem által 1606-ban megkötött bécsi béke a protestánsok vallásszabadságát szavatolta, amelyet úgymond megerQsített I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által 1645-ben megkötött linzi béke.²

A kisebbségi jogok védelme napjainkban is fölöttébb indokolt. Indokoltságát többek között az adja, hogy a kisebbségek aránya Európa összlakosságához viszonyítottan 14-15%. Abszolút számokkal : Európa összlakossága kb. 785 millió. EbbQ kisebbségi sorban él kb. 110-112 millió. Államonként néhány példa : Ukrajna lakosságának kb. 27,3%-a, Oroszország lakosságának kb. 15,5%-a, Spanyolország lakosságának 32,2%-a (!), Románia lakosságának 12%-a, Olaszország lakosságának 5,5%-a, Jugoszlávia lakosságának 32%-a (!), Franciaország lakosságának 6,2%-a, Anglia lakosságának 3,8%-a él kisebbségi sorban. Európában mindössze két állam –Portugália és Izland- létezik, amelyekben nem élnek kisebbségek.³

¹ Gerencsér Balázs- Juhász Albin : Kisebbségi autonómia egyes nemzetközi jogi kérdései Budapest

² Balogh Artúr : A kisebbségek nemzetközi védelme Kájoni kiadó Csíkszereda 1997 25-26 oldal.

³ Az adatok **Etnikumok Enciklopédiája** alapján Kossuth Könyvkiadó Budapest 1993 (a kötetet szerkesztette a Minority Rights Group), valamint **Christoph Pan**: Népcsoportvédelem Európában cím_ munkájának a felhasználásával –elhangzott az Európai Népcsoportok Föderalista Uniója (FUEV) budapesti konferenciáján 1994 október 24-én, megjelent Magyarorsá és Európa II. évfolyam 1994/9 szám.

AZ EURÓPAI ÁLLAMOK LAKOSSÁGA ÉS A KISSEBSÉGEK LÉLEKSZÁMA (1996-1997)⁴

Sorszám	Állam	Összlakosság	Nép- csoportok száma	Kisebbségek lélekszáma (abszolút értékben)	A kisebbségek aránya %- ban
1	Albánia	3.414.000	4	173.000	5
2	Anglia	58.088.000	4	2.211.000	3,8
3	Ausztria	8.030.000	6	118.000	1,5
4	Belgium	10.08.000	3	9.089.000	
5	Bosznia- Hercegovina	3.500.000	5	4.284.000	
6	Bulgária	8.818000.	7	926.000	10,5
7	Csehország	10.295.000	10	1.975.000	19,2
8	Dánia	5.173.000	3	185.000	3,6
9	Észtország	1.541.000	8	563.000	36,5
10	Fehér- oroszország	10.163.000.	5	2.360.000	23
11	Finnország	5.083.000	2	295.000	5,8
12	Franciaország	57.726.000	7	3.600.000	6,2
13	Görögország	10.408.000	6	281.000	2,7
14	Hollandia	15.391.000	1	360.000	2,3
15	Horvátország	4.780.000	9	935.000	19,6
16	Írország	3.543.000	1	30.000	0,9
17	Szerbia- Montenegro	10.707.000	13	3.435.000	32
18	Lengyelország	38.341.000	12	1.084.000	2,85
19	Lettország	2.583.000	5	1.165.000	45,1
20	Litvánia	3.706.000	9	660.000	17,8
21	Magyarország	10.161.000	13	949.000	9,3
22	Macedónia	2.093.000	7	798.000	38,1
23	Moldva	4.420.000	5	1.464.000	33,1
24	Németország	81.538.000	5	303.000	0,38
25	Norvégia	4.318.000	2	52.000	1,2
26	Olaszország	57.154.000	11	3.157.000	5,5
27	Oroszország	148.366.000	43	23.011.000	15,5
28	Portugália	9.832.000			
29	Románia	22.736.000	21	2.705.000 ⁵	11,9

⁴ **Források:**

- 1) **Cristoph Pan:** Das Nationalitätproblem in Europa, megjelent E. Reiter Grenzen des Selbstbestimmungs-rechts című munkájában, Graz-Wien-Köln 1997, 106. Idézte: **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia:** Kisebbségi jog, 17. old. (KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság 2003)
- 2) Etnikumok Enciklopédiája, Kossuth Kiadó, 1993.
- 3) www.Eu.hu : Általános EU információk (népesség)
- 4) **Prof. Univ. Dr. Adrian Nastase** : Drepturile persoanelor apartinind minoritatilor nationale (A kisebbségekhez tartozó személyek jogai) Vol. I-IV Hivatalos Közlöny Kiadó

⁵ **Románia esetében** a kisebbségek feltüntetett lélekszáma nem tartalmazza a 3,5-4 milliós cigányságot. Ez a szám vitatott a szakirodalomban is. Meg kell azonban jegyezni, hogy a 3,5 milliós cigány lélekszámot reálisnak tekintik romániai neves politikusok (például Király Károly), a cigányság képviselői (például Cioaba cigány

30	Spanyolország	39.551.000	5	12.766.000	32,2
31	Svédország	8.735.000	2	221.000	2,5
32	Svájc	7.019.000	4	5.187.000	
33	Szlovákia	5.333.000	8	747.000	14
34	Szlovénia	1.995.000	3	11.000	0,6
35	Törökország	60.771.000	12	12.982.000	21,3
36	Ukrajna	51.465.000	20	14.059.000	27,3
Összesen:		786.857.000		112.120.000	14,3

1) Mit tekinthetünk kisebbségnek?

Kissé leegyszerűsítve megállapítható, hogy minden jogi norma végső soron a társadalom meghatározott értékét, értékrendszerét védi a jogellenes cselekményekkel szemben. A nemzeti (belső), illetve a nemzetközi kisebbségi jogi normák a (etnikai, nemzeti, faji, nyelvi, vallási, őslakos, stb.) kisebbségeket védik a többségi állammal szemben.

A kisebbségi joggal foglalkozó jogászok, szociológusok, kisebbségi politikusok, illetve más szakterület jeles képviselői viszonylag rég kísérleteznek egy olyan egységes és átfogó „kisebbség-definíció” kidolgozásán, amely alkalmas jogi normaszövegek megfogalmazására is. Sajnos a mai napig nem sikerült általánosan elfogadott, egységes meghatározást kimunkálni. Az állapotokat a legtalálébban jellemzi *Kovács Péter* nemzetközi jogtudós frappáns idézete : „ *ha valaki a kisebbségek definíciójának taglalásába fog, akkor alaposan feltételezhető, hogy vagy disszertációt ír, vagy pedig valamely kisebbségvédelmi kodifikációs kísérlet előrehaladását készül lassítani*”.⁶

A két világháború között *Hugo Wintgensé* és *Charles de Visscher*⁷ dolgoztak ki olyan meghatározásokat, amelyek egyesítik a kisebbség létezésének *objektív feltételeit* (például : a többségi nép uralma, számbeli alulmaradás, stb.) a *szubjektív feltételekkel* (például : a másság tudatos vállalása, tudatos harc a kisebbségi jogokért, stb.).

Asbjorn Eide ENSZ szakértő az alábbiak szerint határozta meg a kisebbségeket: „A kisebbség személyek olyan csoportja, akik szuverén államban élnek, lélekszámuk az ország népességének felénél kevesebb, közösen vonatkoznak rájuk azok az etnikai, vallási és nyelvi ismérvek, amelyek őket a többségtől megkülönböztetik”⁸ Úgy tűnik, definíciója nem vált egységesen elfogadottá.

Francesco Capotorti professzor, ENSZ riportőr definíciója vált széles körben

vajda) és ezt a számot említi Stéphane Pierré-Caps is a Soknemzetiségű világunk című munkájában –Kossuth Kiadó1997, 22. oldal

⁶ *Kovács Péter* : Nemzetközi jog és kisebbségvédelem Osiris Kiadó Budapest 1996. 36.old.

⁷ *Kóvágo László* : *Kisebbség, nemzetiség*. Kossuth Kiadó Budapest 1978.61

⁸ *Felix Ermacora* : Minderheitenschutz im Rahmen der Vereinten Nationen Wien 1988

elfogadottá.⁹ Szerinte „*A kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva számbeli kisebbségben van, nincs domináns helyzetben, tagjai –bár ugyanazon állam polgárai- a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk, vagy vallásuk révén különböznek, a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és ápolására irányuló szolidaritásérzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is*”.¹⁰

Lényegében Capotorti professzor meghatározását tükrözi a joggyakorlat is. A Kovács Péter által idézett Állandó Nemzetközi Bíróság görög-bolgár közösségek ügyében adott tanácsadói véleménye szerint: „*kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része. nincs domináns helyzetben, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részének sajátosságaitól, és összeköti őket a kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése*”.¹¹

2) A kisebbségek típusai.

Az ENSZ 1949-ben kidolgozta a „Kisebbségek meghatározása és osztályozása” elnevezésű dokumentumot. Ebben a dokumentumban a kisebbségeket hét csoportba osztották: faji, nyelvi, etnikai, nemzeti, vallási, őslakos, emigráns vagy önkéntes kisebbségekre. A felsorolt hét kisebbségcsoport közül mindössze négynek a rövid meghatározásával foglalkozom. Az *etnikai kisebbség* olyan törzset vagy népcsoportot jelent, amely teljes egészében kisebbségben él egy vagy több ország területén (például: kurdok, cigányok, ruszinok). A *nemzeti kisebbség* olyan népcsoportot jelöl, amelynek egy része egy vagy több ország területén kisebbségben él, de a múltban egy, jelenleg is saját állammal rendelkező nemzet részei voltak (például: magyarok, oroszok, stb.). Az *őslakos kisebbség* –mint kisebbségfajta- elsősorban a Dél-Amerikai és az Észak-Amerikai kontinensre jellemző. De találunk ilyen fajta kisebbséget Afrikában és Ausztráliában is. Dél-Amerikában és Észak-Amerikában az indiánok, illetve az eszkimók saját szülőföldjükön estek áldozatául idegen, katonailag erősebb betelepülő népeknek és ezáltal kisebbségbe kerültek a betelepülőkkel szemben. Az *önkéntes kisebbség* egy igen vitatott kisebbségfajta. Emigránsoknak vagy vendégmunkásoknak is szokták őket nevezni. Az európai államok többsége ezeknek a kisebbségeknek nem biztosít kisebbségvédelmet (kivétel talán Svédország).

Jackson Preece nagy jelentőséget tulajdonít az olyan elhatárolásnak, amely a kisebbségeket „*kényszerű kisebbségek*” és „*választott kisebbségek*” csoportokra

⁹ **Etnikumok Enciklopédiája** alapján Kossuth Könyvkiadó Budapest 1993 15. oldal (a kötetet szerkesztette a Minority Rights Group)

¹⁰ A kisebbség fogalmát hasonlóan határozza meg **Jackson Preece** is: *National Minorities and the European Nation-states System*. Oxford, 1998, 198

¹¹ **Kovács Péter** i.m. 47. oldal.

osztja.¹² A kényszerű kisebbségek akaratuktól függetlenül kerültek és élnek kisebbségben, míg a választott kisebbség nem (például: a vendégmunkások, stb.)

Kende Péter a közép-európai kisebbségeket helyzetük alapján három csoportba sorolta : „*az a kisebbség, amely egy nemzetnek a határain túlra került része*”, „*a transznacionális kisebbség*” és „*az izolált etnokultúrájú kisebbség*”.¹³

3) A kisebbségi jog fogalma.

Meg kell különböztetni egyfelől egy objektív, másfelől egy szubjektív kisebbségi jogot. *Objektív jog* alatt azon jogi normák összességét értjük, amelyek a kisebbség-többség viszonyt szabályozzák. A *szubjektív jog* azoknak a jogoknak az összességét foglalja magába, amelyek a kisebbségeket megilletik, és amelyeket a kisebbségek szükség esetén az állami hatalom vagy a nemzetközi közvélemény kényszerítő erejével érvényesíthetnek.

A kisebbségi jog az a *jogág*, amely magába foglalja az összes nemzeti (belföldi) és nemzetközi jogforrásokat („jogszabályokat”), amelyek a többségi és a kisebbségi népcsoportok viszonyát tekintik szabályozásuk tárgyának egy adott országban és amelyeknek az a céljuk (finalitásuk), hogy a kisebbség megőrizze létét, nyelvét, vallását, kultúráját, szokásait, egyszóval másságát úgy kollektív, mint egyéni szinten.¹⁴

4) Kisebbségi jogviszony.

A *kisebbségi jogviszony* nem más, mint a kisebbség és többség egymással szembeni jogainak és kötelezettségeinek összessége. A kisebbségi jogviszony *alkotó elemei* : az alany, a tartalma és a tárgya.

A kisebbségi jogviszonynak minden esetben minimum két *alanya* van: egyfelől a *többség*, vagy a többséget képviselő államhatalom, másfelől pedig a *kisebbség*. A szakma, de főleg a politikum az egyik alany, a többség tekintetében egységes. Ugyanez már nem mondható el a másik alanyra, a kisebbségre. Napjainkban éles politikai és szakmai viták zajlanak arról, hogy ez az alany egy egyéni jogokkal rendelkező, a kisebbséghez tartozó egyént jelöl-e, vagy egy kollektív jogokkal rendelkező népcsoportot. E kérdéskör velejéig átszövődött jogi ellentmondásokkal és politikai céltzatossággal.

A jogi ellentmondásosságot a legbeszédesebben illusztrálja, hogy bizonyos jogág esetében elismert a népcsoportok kollektív védelme, a kollektív jogalanyiség. Élesen elkülönül a kollektív jogalanyiség az egyéni jogalanyiségtól. Például az etnikai alapú tömeggyilkosság, a népirtás tiltása etnikai csoportot (kollektivitást) véd a büntetőjog eszközével. De ha ugyanaz a cselekmény az egyén életének kioltását eredményezi az már emberölés.

¹² Jackson Preece U.o.

¹³ Stéphane Pierré-Caps : Soknemzetiségű világunk Kossuth Kiadó 1997, 14. oldal

¹⁴ Fábrián Gyula, Ötvös Patrícia: Kisebbségi jog, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kolozsvár 2003, I. Kötet 27.

Vannak olyan jogok, amelyeket eredendően kollektív jogoknak tekinthetünk, mert a jog alanya egy közösség. Ilyen például a népek önrendelkezési joga. De vannak olyan jogok is, amelyek esetében az individuális joggyakorlás fogalmilag is kizárt. Ilyen például a sztrájkjog.

A kisebbségek, mint kollektív jogalanyok a nemzetállamok szemében potenciális veszélyforrást jelentenek az illető állam egységére, területi integritására nézve. A potenciális veszély annál nagyobb minél jelentősebb lélekszámú a kisebbség, illetve minél erőteljesebb a szolidaritás érzése, amely homogén közösségé kovácsolja a heterogén sokadalmat. Minél erőteljesebb a nemzeti érzés, a szolidaritás érzése egy kisebbségben, annál nagyobb a veszélye az önállósulásnak az elszakadásnak az illető többségi államtól. Ezzel szemben az élet bebizonyította, léteznek életképes módszerek a veszély kezelésére (például működő autonómiák) és semmi se indokolja a vehemens politikai tiltakozást a kisebbségek kollektív jogalanyisága ellen.

A kollektív kisebbségi jogok széleskörű elismerése álláspontom szerint csak idő kérdése. Mert a kollektív kisebbségi jogok széleskörű elismerése nélkül elképzelhetetlen az egyéni kisebbségi jogok rendeltetésszerű gyakorlása (érvényesítése). Ha például a többség üldözi, diszkriminálja, megfélemlíti, erőszakosan asszimilálja azt a kisebbségi csoportot, amelyhez az egyén tartozik, ezzel értelemszerűen csorbulnak az egyéni kisebbségi jogok is. A rész-egész viszonyrendszerből kiindulva megállapíthatjuk, nem érezheti magát biztonságban egy kisebbségi csoporthoz tartozó egyén, ha maga a kisebbségi csoport, amelyhez tartozik nincs biztonságban, nem ismerik el jogait mint kollektivitás, mint közösség. Kijelenthetjük tehát, hogy a kisebbséghez tartozó egyén (individuum) kisebbségi jogai kizárólag a kisebbségi csoport, a kollektivitás jogain keresztül és általa léteznek. Ez az állítás fordítva is igaz : ha elismerjük az individuális kisebbségi jogokat, nem tagadhatjuk a kollektív kisebbségi jogokat se.

A kollektív kisebbségi jogok léte a rész-egész viszonyrendszerének logikájával a definíciók dimenziójában is levezethető. A kisebbségeket ugyanis a széles körben elfogadott definíció is (például F. Capotorti meghatározása) csoportként, kollektivitásként határozza meg. Azok az államok pedig, amelyek csak egyéni kisebbségi jogokat ismernek el „kisebbséghez tartozó személyekről” beszélnek. Az olvasatomban ez azt jelenti, ha nincs csoport, kollektivitás, akkor nincs „mihez tartoznia a személynek”. Ha pedig egy csoport minden tagja rendelkezik egy bizonyos joggal, akkor maga a csoport is rendelkezik azzal a bizonyos joggal. Konkrét példával élve : ha az erdélyi magyarsághoz tartozó személyek számára biztosított az anyanyelv használata az igazságszolgáltatásban, ez azt jelenti, hogy maga az erdélyi magyarság, min csoport is használhatja anyanyelvét az igazságszolgáltatásban. Abszurd lenne, ha például egyénileg lehetne beszélni magyarul, de csoportosan már nem !

A *Demokráciával a Jogért Bizottság* (ismertebb nevén *Velencei Bizottság*) készített egy „leltárt” annak megállapítására, hogy Európa államai közül melyek

nemzeti jogalkotása fogja fel a kisebbségi problémákat kollektív értelemben és melyek jogalkotása marad meg az individuális felfogás mellett. Úgy tűnik, hogy az államok többsége elfogadja a kollektív jogokat, mint: Albánia, Ausztria, Finnország, Görögország, Horvátország, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Portugália, Spanyolország, Szlovénia. Csak egyéni jogokat ismer el: Lengyelország, Luxemburg, Románia, Szlovákia, Törökország. Egyéni jogokat ismer el, de a kollektív jogok bizonyos szegmenseit is alkalmazza: Belgium, Hollandia, Svájc, Svédország. Franciaország és az Egyesült Királyság nem vettek részt a Velencei Bizottság munkájában.

A kisebbségi jogviszony *tárgya* az alanyok cselekményeinek összessége, beleértve a tartózkodási formákat is (facere, non facere).

A kisebbségi jogviszony második alkotó eleme a *tartalma*. A jogviszony tartalma nem más mint a jogviszony alanyai egymással szembeni jogainak és kötelezettségeinek összessége. Ebből következik, hogy mindkét alany (úgy a kisebbségnek mint a többségnek) vannak jogai is, és vannak kötelezettségei is. A fentiekben első sorba a kisebbségek jogairól beszéltem. Ejtteni kell azonban néhány szót *a kisebbségek kötelezettségeiről* is.

A kisebbségek kötelezettségei származhatnak egyfelől állampolgárságukból, másfelől pedig magából a kisebbségi létükből (minőségükből). A kisebbségek, mint állampolgárok kötelesek –más etnikumhoz, vagy a többségi nemzethez tartozó állampolgárokkal azonos módon- tiszteletben tartani az állam jogrendjét, adót fizetni, a haza védelméből a törvények szerint részt vállalni, stb.

A kisebbségi létből fakadó kötelezettségek közül megemlítem a „*lojalitás*” kötelezettségét ahhoz az államhoz, amelynek az állampolgárai. Ebből az is következik, hogy a kisebbségeknek joguk csak a belső önrendelkezésre van, ami nem feltételezi az elszakadást.

A lojalitás kötelezettsége felvet több kérdést. Ezek közül mindössze egyet emelek ki : köteles-e a kisebbség lojálisnak lenni a többségi néphez is (vagy csak az államhoz) ? A békés egymás mellett élés alapfeltétele a kölcsönös bizalom, egymás tisztelete és kölcsönös elismerése. Ez pedig nem feltétlenül jelent lojalitást is.

5) A kisebbségi jogok felsorolása és csoportosítása,

Fábián Gyula és Ötvös Patrícia a Kisebbségi Jog című nagyszerű munkájukban a kisebbségi jogokat két csoportban tárgyalják: „*alapvető kisebbségi jogok*” és „*kiegyenlítési jogok*”.¹⁵

a.) Alapvető kisebbségi jogok. A szerzők csoportosítását követve jelen keretek között –nyilvánvaló terjedelmi okok miatt- mindössze az „*alapvető kisebbségi jogok*” felsorolására vállalkozhatok: -jog a léthez; -jog az identitáshoz; -jog a hazához; -jog a szimbólumokhoz; -jog a megkülönböztetés nélküli bánásmódhoz

¹⁵ Fábián Gyula, Ötvös Patrícia: Kisebbségi jog, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kolozsvár 2003, I. Kötet III.-IV. rész.

és a különleges védelemhez; -jog a nemzetközi védelemhez; -jog az önrendelkezéshez. A terjedelmi korlátok ellenére nem lehet elsiklani afölött, hogy az *önrendelkezési jogról* ne ejtsünk néhány szót.

Az önrendelkezési jog hosszú utat tett meg az Amerikai Függetlenségi nyilatkozattól, a francia forradalom nemzeti liberalizmusán keresztül napjainkig. Az önrendelkezési jog kapcsán a leggyakrabban Woodrow Wilson nevét szokták emlegetni, akinek az első világháborút lezáró béketárgyalásokon megfogalmazott 14 pontos javaslat-csomagjában fellelhető a népek önrendelkezési jogának alap gondolata. Az önrendelkezési jog a népszavazások technikájával társult, mint az államhatárok és az állami szuverenitás meghatározásának módszerével. Wilson elnök tekintélye, illetve konkrét erőfeszítései ellenére az önrendelkezési jog soha se került be a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányába. Jogi természetét nem ismerték el. Hatása azonban nyomon követhető a különböző kisebbségvédelmi intézkedésekben, illetve a gyarmatok függetlenségi törekvéseiben.

A hidegháborús időszak végét követően a görcsös (és olykor megalapozatlan) ragaszkodás a status quo-hoz arra ösztönözte az érdekelteket, hogy újabb érvekkel kíséreljék meg elutasítani az önrendelkezési jog gyakorlati alkalmazását. Reálissá vált ugyanis a veszélye annak, hogy a sok rendezetlen kisebbségi kérdés épp az önrendelkezési jog alkalmazásával vezethet bizonyos államok területi megosztásához, a status quo felbomlásához.

Az önrendelkezési jogot úgy lehetne meghatározni mint egy nemzetközi jogelvet, amely szerint *„minden nép alapvető joga meghatározni saját sorsát, politikai berendezkedését, gazdasági-társadalmi és kulturális fejlődésének irányát, más szóval, hogy rendelkezzen saját sorsa felett mindenféle külső beavatkozás nélkül”*.¹⁶

Napjaink nemzetközi jogi és politikai vitáit nyomon követve, rendkívül nehéz egyértelműen állást foglalni, hogy ma az önrendelkezés valójában egy nemzetközi jogintézmény-e, vagy mindössze egy politikai délibáb?

Mert az önrendelkezési joggal kapcsolatosan valóban felmerül egy egész sor kérdés. *Elsősorban a jog alanyainak* a kérdése: kikre (kire) vonatkozik, kik jogosultak gyakorolni „önrendelkezési jogukat”? Minden ENSZ dokumentum „népek önrendelkezési jogáról” beszél. Lehet-e ezt kiterjesztően, úgy értelmezni, hogy alkalmazható legyen például egy szuverén állam területén élő kisebbségekre is? De egyáltalán mit tekinthetünk „népnek”? Soha senki nem határozta meg ezt a fogalmat. Legalábbis úgy, hogy az alkalmas legyen a kodifikációs tevékenységre, vagyis alatta ugyanazt értse egy francia, egy német, egy amerikai, esetleg egy angol érdeklődő is.

Másodsorban: magának a jognak a tartalma (a jogalanyok jogainak és kötelezettségeinek az összessége) se tisztázott. Nem tisztázott, hogy meddig terjedhet a jogalany önrendelkezési joga? A szuverén állam területi egysége

¹⁶ Prof. Univ. Dr. Adrian Nastase : i.m. 47-51 oldal.

megbontásáig, az elszakadásig? (Később utalok rá, hogy azért tartom a belső önrendelkezést kevésbé problémásnak, mert legalább ezt a kérdést tisztázza)

A megoldatlan kérdések sorát lehetne folytatni. Úgy ítélem meg, hogy alapjaiban átalakuló világunkban, amikor az erőszak minden formáját (és itt nem csak a fegyveres erőszakra gondolok) felváltja a jog, az önrendelkezési jog vitatott kérdéseit tisztázni kell. A hatalmas politikai ellenérdekek miatt nem könnyű feladat, de kitartó és következetes műhelymunka vezethet értékelhető eredményekhez.

b.) Kiegyenlítési jogok, a kisebbségi jogok második csoportját alkotják.

A kiegyenlítési jogok arra hivatottak, hogy kiegyenlítsék a kisebbségek többséghez viszonyított hátrányos helyzetéből származó egyenlőtlenségeket. A kiegyenlítési jogok csoportjába tartoznak : -jog az anyanyelv-használathoz; -jog a vallásszabadsághoz; -jog az anyanyelvi oktatáshoz; -jog az akadálytalan kapcsolattartáshoz; -jog a tájékoztatáshoz; -jog a saját szervezetekhez és a köztisztviselés-viselethez; -jog a politikai képviseletre; -jog az autonómiához; -jog a pozitív diszkriminációhoz. Az alábbiakban mindössze két kiegyenlítési jogról beszélnék néhány szót : a pozitív diszkriminációhoz való jogról, illetve a jogról az autonómiához.

Jog a pozitív diszkriminációhoz. Képzeljünk el egy olyan helyzetet, amikor az állam, a polgárai közötti jogegyenlőség elve szerint a többséggel és a kisebbséggel szemben azonos eljárásmodot alkalmaz. A kisebbség speciális helyzete, szükségleteinek különbözősége okán az egyébként azonos bánásmód tényleges egyenlőtlenséghez vezet. Kissé sarkítva úgy is lehetne fogalmazni, hogy fölöslegessé válhatnak az alapvető kisebbségi jogok, ha hiányoznak azok gyakorlati érvényesítésének (alkalmazásának) feltételei. Például: fölösleges bármilyen rangú jogszabályban előírni a kisebbség anyanyelvének szabad használatát az igazságszolgáltatásban, ha nincs olyan bíró, aki beszél az illető kisebbség nyelvét¹⁷. Vagy fölösleges jogszabályban előírni a kisebbség jogát kultúrájának, nyelvének, szokásainak, stb. megőrzésére ha nincs anyagi forrás könyvek (a kultúra hordozóinak) kiadására, kisebbségi kulturális intézmények működtetésére, stb.

Tovább sarkítanám a kérdést : a kisebbségeknek demokráciára van-e szükségük, vagy jogegyenlőségre ? Ahelyett, hogy a demokrácia fogalmát, illetve tartalmát taglalnám egy konkrét példával élnék. Romániában az 1996-2000 közötti parlamenti ciklusban a Romániai Magyar Demokrata Szövetség tagja volt a kormánykoalíciónak. Mandátumainak viszonylag alacsony száma miatt az erdélyi magyarság javára, a demokrácia játékszabályaival elért eredményei szerények voltak. Ez a példa is meggyőzően alátámasztja, hogy a

¹⁷ Konkrét példa : az 1965 augusztus 21-ei Ceausescu korabeli kommunista alkotmány 109 § (1) bek. feltétel nélkül biztosította a kisebbségek anyanyelvének használatát az igazságszolgáltatásban de nem biztosított olyan bírót (vagy tolmácsot, aki beszélt volna a kisebbség nyelvét).

kisebbségeknek nem demokráciára, hanem jogegyenlőségre van szükségük. A kettő nem jelenti ugyanazt.

A kisebbségek tényleges jogegyenlőségét kizárólag esélyegyenlőséggel lehet biztosítani. Magyarország Alkotmányának 70/A§ (3) bek. szerint” A magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenség kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti”. A pozitív diszkrimináció elvének alkalmazása hivatott a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét kiküszöbölni. *Stéphane Pierré-Caps* szerint „Minden elméleti okfejtéstől függetlenül a pozitív diszkrimináció elve az egyetlen, amely képes az emberi jogok individuális és kollektív dimenzióit összebékíteni egymással”.¹⁸ A pozitív diszkrimináció elvének alkalmazása teszi lehetővé, hogy összebékítsük az államok belső, demokratikus berendezkedésének, illetve külkapcsolatainak alapját képező egyenlőség elvét az alapvető kisebbségi jogokkal.

A pozitív diszkrimináció elve nemzetközi elismertségnek örvend. Például a *Velencei Bizottság* által kidolgozott kisebbségvédelmi egyezménytervezet 4. cikkelyének 2§-ban tisztázzák, hogy a kisebbségek érdekében hozott speciális intézkedések, amelyek a kisebbségek és a lakosság többi része közötti egyenlőség előmozdítását célozzák, vagy különös körülményekkel számolva rendelkeznek nem tekinthetők diszkriminációnak. A nemzetközi elismertség ellenére az államok többsége vonakodik a pozitív diszkrimináció elvének jogi elismerésétől.¹⁹ (Aktuális példa Szlovákia és Románia viszonyulása a magyar Kedvezménytörvényhez. Közismert, hogy minkét állam elsősorban a diszkrimináció tilalmára hivatkozva utasította el a törvény alkalmazását a saját területén kisebbségben élő magyarság javára)

Adrian Nastase miközben határozottan elutasítja a pozitív diszkrimináció alkalmazhatóságának jogosságát George Orwell –t idézi „...annak ellenére hogy mindannyian egyenlők vagyunk, egyesek egyenlőbbek mind mások”. Másként fogalmazva a pozitív diszkrimináció az előjogokkal rendelkezők gyakorlatában fordított diszkriminációvá válik.²⁰

Felmerülhet a kérdés, hogy a pozitív diszkrimináció egy politikai elv vagy egy kisebbségi jog. Úgy ítélem meg, hogy a kiegyenlítési jogok csoportjába tartozó kisebbségi jog.

6) Jog az autonómiához, mint kiegyenlítési jog.

A kisebbségi lét nem más, mint egy folyamatos küzdelem fenomenológiája. E küzdelem lényegében két fronton zajlik : *egyfelől* egy önvédelmi harc a kisebbségi identitás megóvásáért a domináns helyzetben lévő etnikummal, az állam –tudatos, vagy ösztönös- centralizációs, homogenizációs törekvéseivel szemben, *másfelől* pedig folyamatos küzdelem a kisebbségi identitás megóvása

¹⁸ **Stéphane Pierré-Caps** : Soknemzetiségű Világunk, Kossuth Kiadó 1997, 139. oldal.

¹⁹ **Stéphane Pierré-Caps** : i.m.

²⁰ **Prof. Univ. Dr. Adrian Nastase** : Drepturile persoanelor apartinind minoritatilor nationale (A kisebbségekhez tartozó személyek jogai) Vol. I. Hivatalos Közlöny Kiadó 57. oldal

feltételeinek biztosításáért. A huszadik század történései bebizonyították, hogy e kétfrontos küzdelem intenzitását (és nyilván eszközeit) alapjaiban meghatározzák a kisebbségek önvédelmi reflexei, a domináns helyzetben lévők homogenizációs törekvéseinek intenzitása, illetve, hogy az állam milyen intézményi keretet hajlandó biztosítani a kisebbségi identitás megóvásának. A nemzetközi és nemzeti (belső) kisebbségvédelem jogforrásai megfelelő intézményi közegben alkalmasak lehetnek a kisebbségi identitás megóvására, a kisebbségek önvédelmi reflexeinek tompítására, ha képes a kisebbségek kezébe adni a döntést a speciális érdekeiket érintő ügyekben.

„Az autonómia, az önkormányzatiság azért is tűnik tetszetősnek és politikailag kedvezőnek, mivel a kisebbségeket érintő ügyek saját kézben történő intézése révén a kisebbség biztosítékot kap arra, hogy akarata ellenére nem születik döntés, azaz vagy önmaga dönt, vagy pedig megkerülhetetlenül hozzájárul ahhoz a döntéshez, amelyet az az állam hoz, ahol ő számbelileg alulmarad a *de jure* vagy *de facto* domináns helyzetben lévővel etnikummal szemben”.²¹ Az autonómia a kisebbségek identitása megóvásának egyik leghatékonyabb (ha nem a leghatékonyabb) intézménye, amely intézményi keretet biztosít is a nemzetközi és belső (nemzeti) kisebbségi jogvédelemhez.

Az autonómiákat különböző módon fogalmazták meg. A legtágabb megfogalmazása szerint „az autonómia olyan kisebbségvédelmi intézmény, amely az egyes államokban az autonómiához tartozó embercsoport (faji, etnikai), nyelvcsoporthoz, vallási csoport, kulturális csoport, vagy terület érdekeit hivatott védeni”.²² Heintze definíciója már az autonómiák kérdésének nemzetközi jogi megközelítését is tükrözi: „Az autonómia egy eltérő identitással rendelkező csoportnak bizonyos fokig terjedő önkormányzás biztosítását jelenti. Az autonómia a szubszidiaritás elvének kiteljesítése. Az autonómia határainak terjedelme minden esetben más, nincs egy általánosan meghatározott mérték. A nemzetközi jog szerint az autonómia jelentését egy megállapodásban lehetne összefoglalni, amelyben a kisebbség az állam bizonyos területén saját helyi ügyeit intézheti az önkormányzás alapján, új állam létrehozása nélkül.”²³

Az „autonómia az állammal való hatalommegosztás, amelynek révén a kisebbség vagy megosztott, vagy teljeskörű döntéshozatali jogosítványokkal lesz felruházva az identitásához különösen szorosan kapcsolódó társadalmi szférákban”.²⁴ Az autonómia az államhatalom decentralizációját jelenti, a központi hatalom egy részének átruházását a helyi közigazgatási egységekre a szubszidiaritás elvének megfelelően. Célja, finalitása pedig az, hogy enyhítse, illetve megoldja az etnikai konfliktusokat úgy, hogy kizárja az állam egységének veszélyeztetését, de ugyanakkor megakadályozza a kisebbség létének

²¹ **Kovács Péter** : Hozzászólás a magyar kisebbség autonómiavitájához (Magyar Kisebbség)

²² **Gerencsér Balázs – Juhász Albin** : A kisebbségi autonómia egyes nemzetközi jogi kérdései, Budapest, 17. oldal

²³ **Heintze** : Selbstbestimmungsrecht der Völker und Minderheitenrechte im Völkerrecht, Baden-Baden, 1994., 180. oldal, idézi Gerencsér Balázs – Juhász Albin i.m. 17. oldal

²⁴ **Kovács Péter** : Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó Budapest 1996 183-184 oldal.

veszélyeztetését is. „*Ruth Lapidoth* szerint az autonómiák általánosan megfogalmazható fő előnye a rugalmasság, az a tény, hogy különböző megoldási fokozatokat kínálnak, és az adott helyzet dönti el, hogy ezek közül melyiket célszerű kiválasztani”²⁵ Más szóval a megoldási fokozatok skáláján az állammal való hatalommegosztás a nullától a területi elszakadásig mehet.

Autonómia igényt a legtöbb esetben a kisebbségek fogalmazznak meg az állammal szemben. Indoklásként –a szubszidiaritás elvét meghaladóan- az úgynevezett *belső önrendelkezési jogot* szokták felhozni. Paradoxnak tűnhet, de a belső önrendelkezési jogot – mivel nem terjed ki az elszakadás jogára – kevésbé érzem problematikusnak, mint általában az önrendelkezési jogot. *Kovács Péter*²⁶ Cassese professzora hivatkozva kihangsúlyozta a népek és kisebbségek közötti ingen szoros kapcsolatot a Jugoszláviai Békekonferencia melletti Választott Bíróságot (az úgynevezett Badinter-bizottságot) idézve : „*Miként 1966.évi emberi jogok egyezségokmány első cikkelye az emberi jogokat védő elvként szögezi le az önrendelkezési jogot. E jog értelmében minden emberi lény rendelkezik azzal a joggal, hogy választása szerint etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozónak vallja magát*”. Pierré-Caps ebből magától értetődőnek vezette le a „népek önrendelkezési jogának” a kisebbségekre vonatkozathatóságát a belső önrendelkezési jog formájában.

Úgy tűnik, hogy az autonómia mint igény, illetve mint az etnikai konfliktusok rugalmas megoldásának lehetősége (módja) – a jelenleg is működő konkrét autonómiák eseteit meghaladóan- világviszonylatban is egyre szélesebb körben válik elfogadottá. Az elfogadottság folyamatának legbeszédesebb példája az Amerikai Egyesült Államokban keresendő. Amerika közel egy évszázada értetlenül áll az etnikai konfliktusok előtt. Nem támogatta az autonómia-törekvéseket se. Az amerikai álláspont – a status quo görcsös védelmén túlmenően- elsősorban az amerikai történelemből, hagyományokból és az egyéni jogokra épülő jogfelfogásból ered. Ezért figyelemre méltó az izraeli *Ruth Lapidothnak* az Amerikai Egyesült Államok Békekutató Intézetében végzett többéves kutatómunkájának eredménye. Ruth Lapidoth analitikus és ténykezelő pontossággal, lényegre látó objektivitással megírt, *Az autonómia, az etnikai konfliktusok rugalmas megoldásának lehetőségei*²⁷ című könyve jelentős

²⁵ **Ruth Lapidoth** : Autonomy – flexible solutions to ethnic conflicts, idézi **Horváth András** : Az autonómia mint az etnikai konfliktusok rugalmas megoldásának módszere című munkájában Kisebbségkutatás 2000/2 szám

²⁶ **Kovács Péter** : Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben-positivista szempontból, Magyar Kisebbség

²⁷ **Ruth Lapidoth** : Autonomy Flaxibile Solutions to Ethnic Conflicts , United Institute of Peace Presse, Washington D.C. 1996

Ruth Lapidoth idézett munkájában felsorolja mindazokat a tényezőket, amelyek hozzájárulhatnak az autonómiarendszer sikeréhez. **Ezek a következők:**

- Az autonómiát annak a lakosságnak az egyetértésével kell létrehozni, amely azt élvezni fogja.
- El kell nyerni annak az államnak a támogatását, amelyhez az autonóm csoportot etnikai szálak fűzik.
- Az autonómiának mind az állam, mind az autonóm régió javát kell szolgálnia.
- Az autonóm lakosságnak biztosítani kell saját szimbólumai és anyanyelve hivatalos használatát.
- A hatalom megosztását oly világosan kell megfogalmaznia, amennyire csak lehetséges.

tudományos teljesítmény, ugyanakkor a politikusok számára gyakorlati útmutató is.

Pozitív jelzés, hogy az Amerikai kutatóintézet is és a szerző is nagy figyelmet szentel az autonómia kérdéseinek. Érzékelhető, hogy az Amerikai Egyesült Államok már nincs abban a helyzetben, hogy egyértelműen elhárítsa a különböző népcsoportok autonómia-igényeit. Ezért joggal lehet bízni abban, hogy az Amerikai álláspont hatására olyan államok se fognak mereven elzárkózni az autonómiaigények elől (gondolok itt elsősorban Franciaországra, mivel kisebbségvédelmét az amerikai állásponthoz igazítja) amelyek területén jelentős lélekszámú kisebbség él ennek ellenére korábban hallani se akartak róla.

A kisebbségi jogban az autonómiák négy fajtáját különböztetjük meg: *területi autonómia*, *személyi autonómia*, *kulturális autonómia* és *funkcionális autonómia*.

A területi autonómia a törvényhozó és a végrehajtó hatalom decentralizációját jelenti -a szubszidiaritás elve, illetve a belső önrendelkezési jog alapján-, illetve e hatalom meghatározott részeinek telepítését egy adott területen többségben élő kisebbséghez tartozó állampolgárok csoportjához, valamint ezen állampolgárok csoportjának öngazgatását speciális helyzetükből fakadó közigazgatási, kulturális, oktatási, stb. ügyekben. Területi autonómiáról beszélhetünk az alábbi esetekben : *Belgium* : a német kisebbség területi autonómiája; *Dánia* : a Faröer-szigetek autonómiája, *Kanada* : eszkimó-inuit autonómia (Nunavut); *Olaszország* : Dél-Tirol területi autonómiája; *Ukrajna* : Krimi autonómia, stb. de említeni lehetne még Spanyolországot, Oroszországot és másokat is.

Személyi autonómiáról akkor beszélünk, amikor a kisebbségek képviselői egy adott területen többségben vannak az egyébként (az állam egészének szintjén)

-
- Ha a központi kormány a maga számára fenntartott hatalmi ágak keretében olyan intézkedéseket hoz, amelyek az autonóm régiót érintik, konzultálnia kell a helyi hatóságokkal.
 - A központi kormány és az autonómia hatóságai együttműködésének biztosítására külön szervet kell létrehozni.
 - A legnagyobb részletességgel ki kell dolgozni a központi és az autonómia hatóságai közötti viták rendezésének módjait és mechanizmusát.
 - Bizonyos körülmények között az autonómia bevezetését és a megfelelő hatalmi ágak átruházását fokozatosan kell megvalósítani.
 - 10. Nagyobb a siker esélye abban az esetben, ha mind az állam, mind az autonóm egység berendezkedése a demokratikus értékeken alapul.
 - Minden autonómia-rendszerben biztosítani kell az emberi jogokat, beleértve az egyenlőséghez és a diszkrimináció-mentességhez való jogot; az autonóm területen élő valamennyi helyi kisebbség számára kisebbségi jogokat kell szavatolni.
 - Az egyenlő gazdasági fejlettség és életszínvonal az autonóm régióban és az állam területén hozzájárulhat a sikerhez (ld. Dánia különleges intézkedéseit a grönlandiak életszínvonalának emelésére).
 - Ha az autonóm rendezés bizonyos kötelezettségeket (emberi jogok, egészségügy, környezetvédelem) feltételez, azt a nemzetközi standardokra kell alapozni.
 - A legfontosabb és nélkülözhetetlen feltétele a sikernek a megbékélés és a jóakarati légkörének érvényesülése. Kitaró és állandó erőfeszítéseket kell tenni a türelmes dialógus folytatására. Ellenséges légkörben az autonómia nem lehet sikeres.
 - 16. Az autonómiát azelőtt kell létrehozni, mielőtt a viszony a többség és a kisebbség között végleg megromlik. A gyűlölet és a frusztráció légkörében autonómiát létrehozni nem lehet, az ugyanis a túlfeszített viszonyokhoz már nem tud alkalmazkodni.

domináns lakossággal szemben és többségi számarányuknak megfelelően vannak jelen a helyi döntéshozatali szervezetekben és így tevékenységüket a kisebbség speciális érdekében is kifejtik. Személyi autonómiák : *Horvátország* : a nem szerb kisebbség nyelvi és kulturális jogai; *Magyarország* : az országban élő kisebbségek személyi autonómiája országos és helyi szinten; *Finnország*: a lapp kisebbség személyi autonómiája; *Svédország*: a lapp kisebbség személyi autonómiája; *Norvégia*: a lapp kisebbség személyi autonómiája, stb.

Kulturális autonómiáról akkor beszélünk ha egy kisebbség öngazgatási jogosultsággal rendelkezik kulturális ügyekben, mint például oktatási, nevelési, nyelvi ügyekben.

Funkcionális autonómiáról akkor beszélünk, amikor a állam bizonyos funkciók és jogok gyakorlását átruházza magánjogi kisebbségi szervezetekre, alapítványokra. Ezt a modellt alkalmazza *Németország* a területén élő dán kisebbségre, *Dánia* a területén élő német kisebbségre.

*

A határon túli magyarság helyzete

Az erdélyi magyarság autonómia igénye konkrét megfogalmazásban a kilencvenes évek elején jelent meg az erdélyi magyar politikai közgondolkodásban, elsősorban *Dr. Csapó József* szenátor munkásságának köszönhetően²⁸. Az erdélyi magyarok az autonómiák három formáját helyezték kilátásba : a Székelyföld területi autonómiáját, a személyi autonómiát és egy különleges statut a szórványban élő magyarság javára.

A *Székelyföld* (Terra Siculorum) autonómiája közel hét évszázados múltra tekint vissza. Románia esetében tehát a területi autonómia nem lenne új intézmény, vagy helyi közigazgatási forma. Az első világháborút lezáró békeszerződés kötelezte Romániát, hogy a székelyek és a szászok számára biztosítson vallási és oktatási autonómiát. Ez sajnos a gyakorlatban soha nem valósult meg. A második világháborút követően azonban közel két évtizeden át a magyar kisebbség már rendelkezett autonómiával (a Maros Magyar Autonóm Tartomány). Kijelenthetjük tehát, hogy az erdélyi magyarság nem ismeretlen, korábban nem létezett intézmény iránti igényét fogalmazta meg, hanem annak visszaállítására tart igényt, amivel korábban már rendelkezett, illetve amire Románia kötelezettséget vállalt békeszerződésekben.

A területi autonómia jelenkori megvalósítása nem veszélyezteti Románia területi integritását és nemzeti szuverenitását, mert a belső önrendelkezési jogra,

²⁸ Az autonómia igénye konkrétan 1993-ban került be a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programjába. Az erdélyi magyarság egy része úgy ítélte meg, hogy az RMDSZ semmit sem tett az autonómiák gyakorlati megvalósításáért, ezért 2003-ban létrehozták a Székely Nemzeti Tanácsot, valamint az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot. A megalakult szervezetek kizárólagos feladata az erdélyi magyarság autonómia törekvéseinek gyakorlati megvalósítása. Az erdélyi magyar politikai élet vezetőinek körében jelenleg is számottevő politikai viták zajlanak a megalakult szervezetek autonómia-tervezeteinek szakszerűségéről, illetve megvalósíthatóságáról.

illetve a szubszidiaritás elvére épül, a nemzetközi joggal és Románia alkotmányos rendjével összhangban.

A román külügyminiszter az 1993 június 22-i levelében vállalta, hogy Románia kisebbségvédelmi politikáját az Európa Tanács 1201/1993 számú Ajánlásában megfogalmazott alapelvekkel összhangban alakítja ki. Az 1201-es Ajánlás 11. szakasza kimondja : *„Azokban a régiókban, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll , hogy saját történelmi és területi helyzetüknek megfelelő, az állam belső törvénykezésével összhangban álló helyi, vagy autonóm hatóságokkal vagy sajátos státussal rendelkezzenek”*.

Az Európa Tanács Parlamenti Gyűlése 176/1993 számú Ajánlásának 6. pontja –egyezően a román parlament és hatóságok vállalásával- ajánlotta Romániának a Helyi Autonómiák Európai Chartájának a lehetőség szerinti legsürgősebb aláírását. A Helyi Autonómiák Európai Chartáját Románia külügyminisztere 1994 novemberében írta alá. Később a Parlament is ratifikálta . A Charta 13. szakasza előírja : *„A jelen Charta tartalmát képező önkormányzati elvek érvényesek a szerződő felek területén lévő minden öngazgatási, szervezeti kategóriára”*.

Az Európa Tanács 2003/1334 sz. Határozata az európai autonóm régiók pozitív tapasztalatáról a konfliktusmegoldások terén, a nemzeti közösségek területi autonómiához való jogának legkiemelkedőbb és legteljesebb nemzetközi dokumentuma. Alapot szolgáltat a jövő autonómiáinak létrehozásához.

Az autonómiák megvalósíthatósága enyhén kiterjesztő értelmezéssel levezethető a hatályos Román Alkotmány rendelkezéseiből is. A Román Alkotmány 20 § értelmében az állampolgárok jogaira és szabadságaira vonatkozó alkotmányos rendelkezések az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával, a Románia által elfogadott egyezményekkel és egyéb szerződésekkel összhangban értelmezendők és alkalmazandók; a belső törvényekkel való meg nem egyezés esetén az alapvető emberi jogokra vonatkozó, Románia által elfogadott nemzetközi szabályozásoknak a belső törvényekkel szemben elsőbbségük van. (Az Európa Tanács 1201/1993 sz. Ajánlása tehát kötelezővé vált Románia számára). Az Alkotmány 116 § (3) bekezdése szerint *„autonóm adminisztratív hatóságok szerves törvénnyel létrehozható”*.

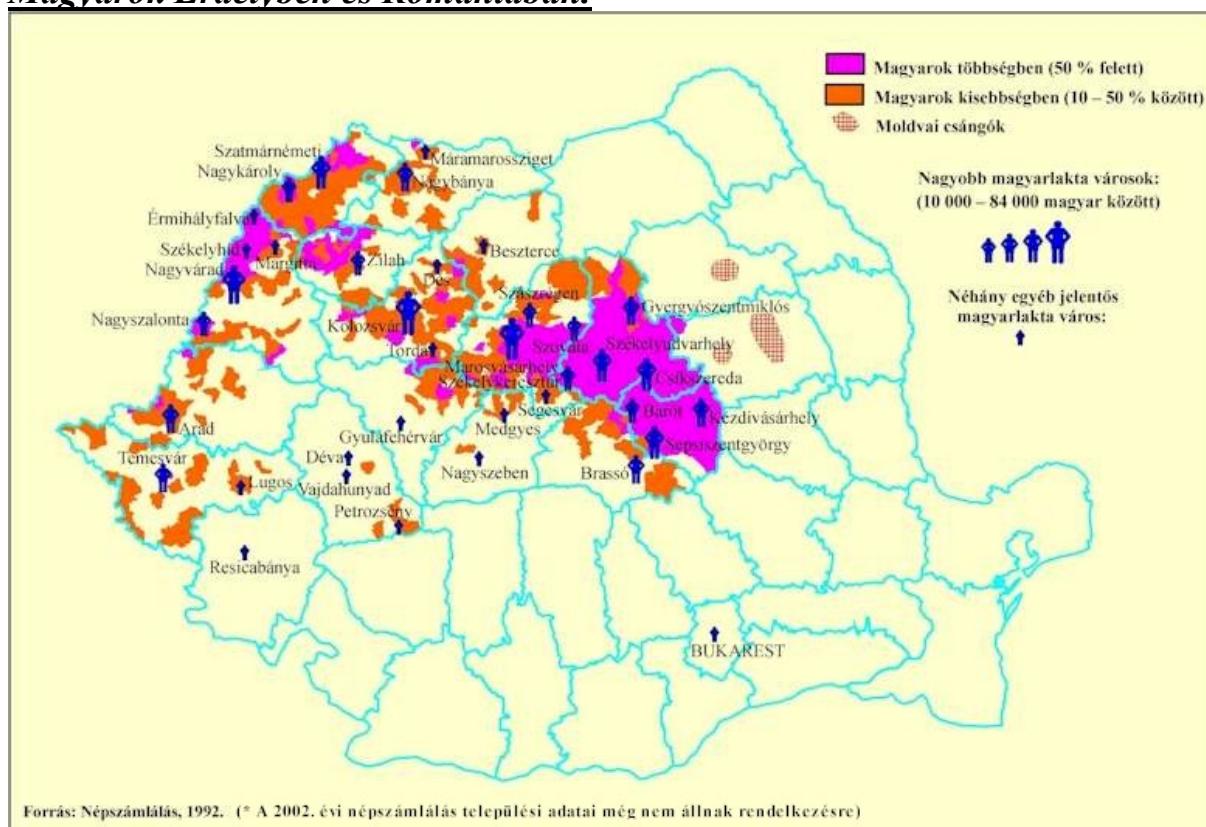
Az Alkotmány elismer közösségi autonómiákat. A 29 § (5) bekezdése szerint a vallásfelekezetek az állammal szemben autonómok. A 32. szakasz 6. bekezdése az egyéni autonómiát garantálja.

Az Alkotmány 119 § előírja, hogy a területi-adminisztratív egységekben a közigazgatás a helyi autonómia elvére és a közhivatalok decentralizációjára épül. Az Alkotmány 120 § (1) bekezdése szerint a helyi autonómiát a községekben és a városokban, a törvény feltételeinek megfelelően, a helyi közigazgatási hatóságok valósítják meg. A (2) bekezdés értelmében a helyi

tanácsok és a polgármesterek, a törvény feltételeinek megfelelően, mint autonóm közigazgatási hatóságok működnek és oldják meg a községek és városok közügyeit.

A hatályos Román Alkotmány előírásai szerint az erdélyi magyarság autonómia elképzeléseit a román parlamentnek kell törvénnyel szentesítenie. A szerény alkotmányos lehetőségek ellenére nem lehetnek illúzióink: politikai akarat, illetve megfelelő parlamenti támogatottság hiányában az elképzelések megvalósulásához göröngyös út vezet.

Magyarok Erdélyben és Romániában.²⁹

*

A felvidéki magyarok helyzete és törekvései. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint Szlovákiában 567.296-an vallották magukat magyarnak, ugyanakkor a magyar anyanyelvűek száma 608.221 volt. A magyarok többsége (92,2 %), a mintegy 550 kilométer hosszúságú szlovák-magyar államhatár mentén él, összesen kb. 9 ezer négyzetkilométernyi összefüggő nyelvterületen. A magyar nyelvterületen 523 olyan település van, ahol a magyar lakosság aránya meghaladja a 10 százalékot, ezen belül 435 községben ez a részarány több mint 50 százalék. További 87 településen élnek jelentős számban magyarok, de arányuk nem éri el a tíz százalékot (például Kassán és Pozsonyban

²⁹ <http://www.htmh.hu/terkep2003/roman1.jpg>

több mint tízezren élnek, a lakosság mintegy 4-6 százalékát alkotva.) A magyarok által lakott közigazgatási területek (járások és kerületek) sokkal nagyobbak, mint a nyelvterület, aminek az az oka, hogy a közigazgatási reformok során (a legutóbbit 1996-ban hajtották végre) mindenkor külön ügyeltek arra, hogy a közigazgatási területek északi irányba nőjenek, azaz a kialakult egységeken belül csökkenjen a magyarság aránya.

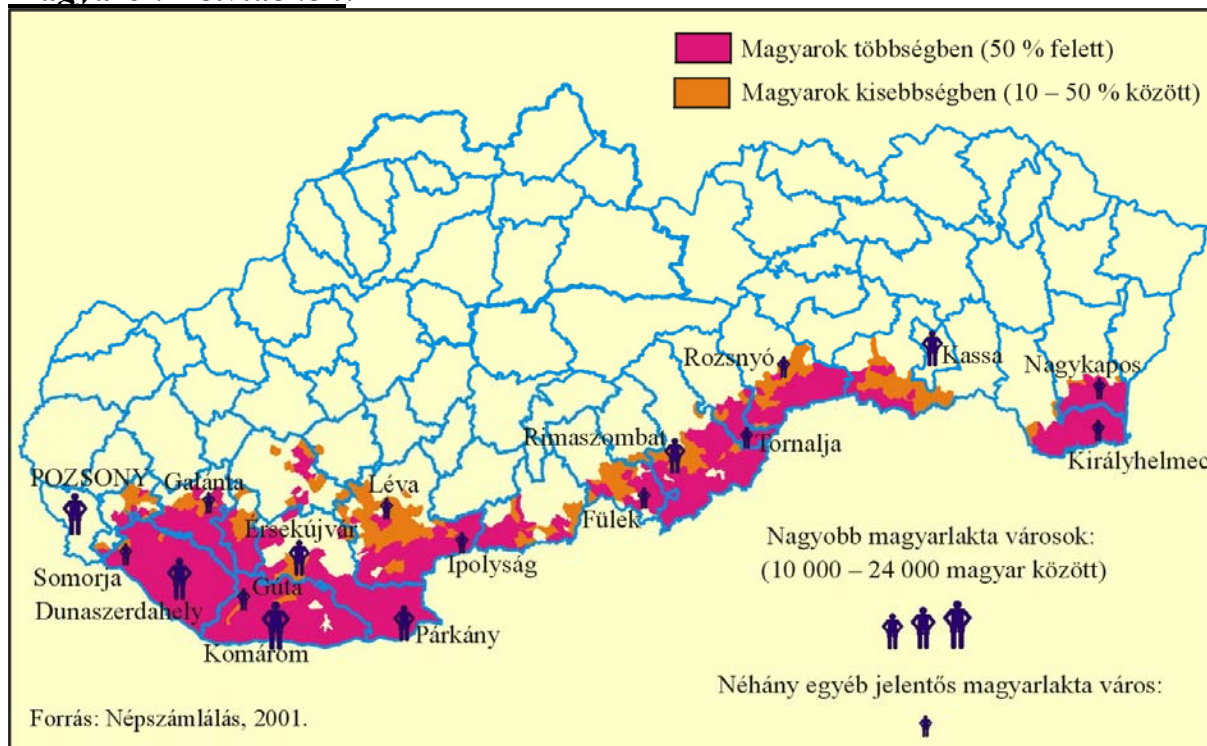
A Szlovák Köztársaság 1992. szeptember 1-jén elfogadott Alkotmánya Szlovákiát *nemzetállamként* határozza meg. Az alaptörvény a később elfogadásra kerülő törvényekre hivatkozva deklarálja az emberi és kisebbségi jogokat, de garanciákat nem fogalmaz meg, olykor pedig olyan szófordulattal él, amelynek alapján az állam bármikor hátrányos helyzetbe hozhatja a kisebbségeket, például az oktatásügy vagy a kultúra és a sajtó támogatásának megvonásával, hátrányos nyelvtörvénnyel stb., amire az 1994-1998-as időszakban több példa is volt, s a magyaroknak többször is tiltakozó nagygyűlést kellett szervezniük, például 1995-ben és 1996-ban Komáromban, 1997-ben pedig valamennyi járási székhelyen, ahol magyarok élnek.

A magyarság politikai képviselői élesen bírálták az alkotmány-tervezet fogyatékoságait. Az alkotmány általuk leginkább sérelmesnek ítélt pontjai az alábbiak:

- a kisebbségek csupán nemzetiségi szövetségeket hozhatnak létre, ami lehetővé teszi politikai pártjaik bármikor történő feloszlását;
- a művelődés terén tételesen nem biztosítja az anyanyelvi iskolák létrehozásának jogát, ennek alapján a már létezők is megszüntethetők;
- a nyelvhasználatban az államnyelv fogalmát vezeti be, s nem nyújt jogi garanciát a kisebbség nyelvének hivatalos használatára;
- kimondja: a kisebbségi jogok gyakorlása nem vezethet az állam szuverenitásának és területi integritásának veszélyeztetéséhez, vagyis nem nyújt garanciát, hogy a hatalom ezzel vissza ne éljen.

Úgy tűnik, hogy *a felvidéki magyarság messze van még az autonómiák megvalósításának lehetőségétől*. Szlovákia csatlakozása az Európai Unióhoz - ennek minden kisebbségvédelmi hiányossága ellenére- jótékony hatással lehet e folyamatra.

Magyarok Felvidéken.³⁰

*

Magyarok kulturális autonómiája Kárpátalján. 1991 novemberében az Ukrán Legfelsőbb Tanács *nyilatkozatot* fogadott el a *nemzeti kisebbségekről*, amely minden népnek, nemzetiségi csoportnak szavatolja az egyenlő politikai, gazdasági, szociális és kulturális fejlődés, valamint az anyanyelv használatának jogát a társadalmi élet minden területén.

Az 1992 júniusában elfogadott *nemzeti kisebbségi törvény* biztosítja az anyanyelv használatát, az anyanyelvi oktatáshoz, a saját kulturális intézményrendszerhez és a *nemzeti-kulturális autonómiához* való jogot. A törvény lehetővé teszi a kisebbségi érdekvédelmi szervezetek működését, a nemzeti szimbólumok használatát, az anyanyelvi szabályoknak megfelelő névhasználatot, valamint a határokon átnyúló szabad kapcsolattartást az anyanemzettel. (A törvény nagyrészt megerősíti mindazokat az elveket, amelyeket az 1991-ben aláírt magyar-ukrán kisebbségvédelmi nyilatkozat megfogalmaz, de nem teszi lehetővé a kisebbségek számára területi autonómia létrehozását.)

Ukrajna elnökének kárpátaljai megbízottja 1992. december 17-én rendeletet adott ki az ukrainai nyelvtörvény és a nemzeti kisebbségi törvény gyakorlati végrehajtásáról. Az okmány előírja: *ahol valamely nemzeti kisebbség alkotja a*

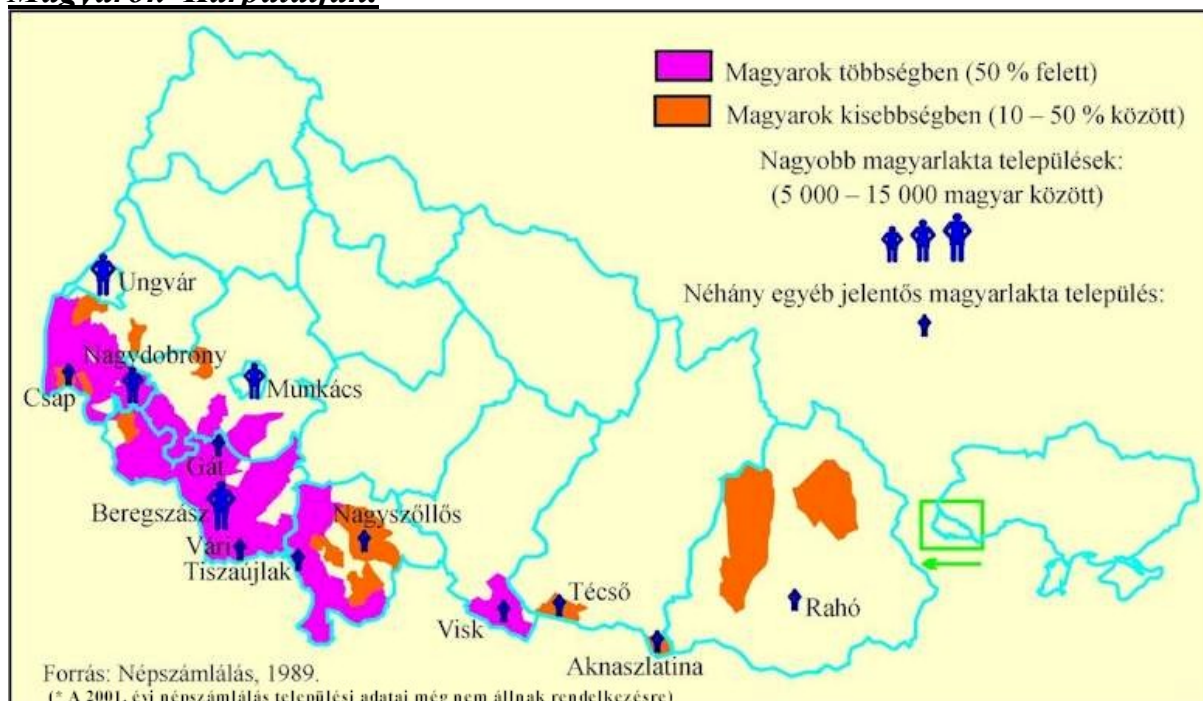
³⁰ <http://www.htmh.hu/terkep2003/szlov1.jpg>

lakosság zömét, az ukrán államnyelv mellett az adott nemzetiség nyelvét is használják az állami és a társadalmi szerveknél, a vállalatoknál és intézményeknél. E rendelet értelmében lehetőség van a kétnyelvű feliratok használatára, s a nemzetiségek az állami mellett saját nemzeti jelképeiket is használhatják.

Az 1996. június 28-án elfogadott ukrán alkotmány 10. cikkelye értelmében “Ukrajnában szavatolt a nemzeti kisebbségi nyelvek szabad fejlődése, használata és védelme”, 11. cikkelye pedig kimondja, hogy “az állam elősegíti (...) Ukrajna minden őslakos népe és nemzeti kisebbsége etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sajátosságainak fejlődését”. A nemzeti kisebbségek jogaival ezen kívül még három törvény foglalkozik: az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény, az 1999-ben elfogadott *oktatási törvény* és az 1992-ben *elfogadott egyesületi törvény*.

Az ukrán választási törvény nem teszi lehetővé, hogy a nemzetiség társadalmi szervezetei saját jelölteket indítsanak, de nem zárja ki a jelöltek támogatását. Az 1998-as helyhatósági választások alkalmával a 60 fős Kárpátaljai Megyei Tanácsba 6 magyar képviselőt sikerült beválasztani. Számos települési önkormányzatban a magyar képviselők abszolút többségben vannak. Nagy problémát jelent azonban, hogy szakképzett káderek hiányában a magyarság kiszorul a helyi apparátusokból (kevés a magyar nemzetiségű köztisztviselő), még ott is, ahol lehetőség nyílik a magyar nyelvű ügyintézésre.

Magyarok Kárpátalján.³¹

*

³¹ <http://www.htmh.hu/terkep2003/karp1.jpg>

A vajdasági magyarok helyzete és törekvései.

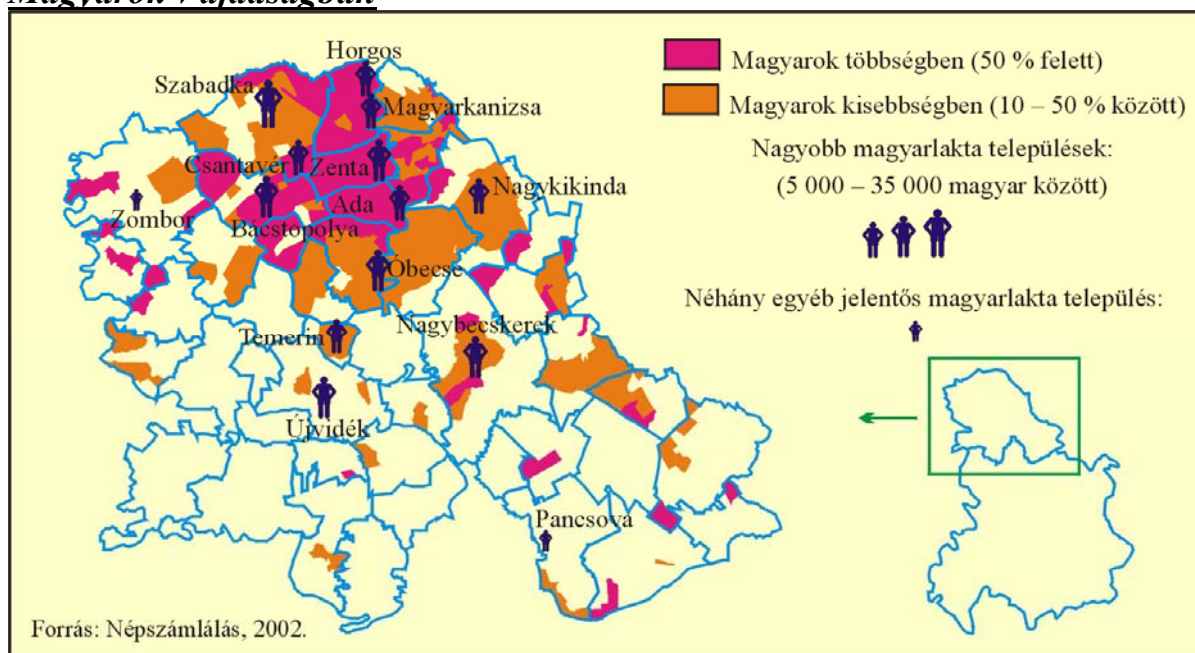
A vajdasági magyarok helyzetére rányomta a bélyegét a dél-szláv háború. A 2002 áprilisában megtartott népszámlálás adatai szerint a Vajdaság összlakossága 2.030.000. A magyarok lélekszáma 3%-al kevesebb mint 1991-ben, mindössze 290.000 fő, ami az összlakosság (nyilván a vajdasági összlakosság) 14%-át teszi ki. Véglegesnek tekinthető adatok szerint Vajdaságba beköltöztetett szerb lakosság lélekszáma 150.000 fő, ami alapjaiban felborította az etnikai egyensúlyt.

Az úgynevezett *hatásköri törvényt (omnibusztörvényt)* 2002 február 4-én fogadta el a köztársasági parlament. Ennek alapján a Vajdaság, mint tartomány összesen 24 területen kapta vissza –részben vagy egészében- a tartományt korábban megillető hatásköröket. A visszakapott hatáskörök közül az kisebbségeket érintő hatáskörök is fellelhetőek, mint például : -a vajdasági intézmények vezetőinek kijelölése és felmentése; -felügyeleti jogkör a vajdasági kulturális intézmények jelentős része felett; -az általános és közép iskolai oktatás feletti jogkör, stb.

A szövetségi parlament 2002 februárjában elfogadta a *kisebbségi törvényt*. A kerettörvény tiltja a diszkriminációt, az etnikai arányok megváltoztatását, védi a szerzett jogokat, egyenlőséget biztosít a közszolgáltatokban.

A Magyar Nemzeti Tanács 2002 őszén alakult meg. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy a számbeli kisebbségben élő magyarok maguk választhassák meg azokat a szerveket, amelyek átvállalhatnak bizonyos jogköröket az állami hatalomtól és *ezzel a vajdasági magyarok is elindulhatnak az autonómia megvalósításának útján.*

*Magyarok Vajdaságban*³²

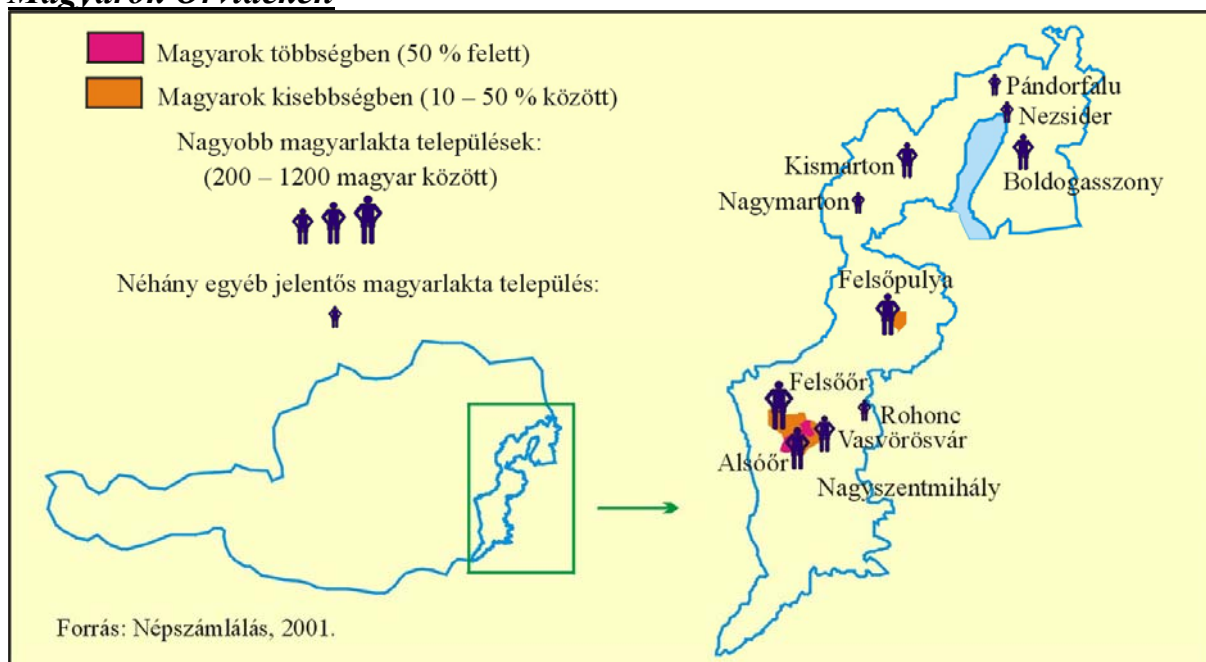
*

Magyarok Ausztriában. Az Osztrák Köztársaság területén jelenleg mintegy 50-70 ezer magyar (az 1991. évi népszámlálás alkalmával megvallott nyelvhasználat alapján 33.459 fő) él, akik eredetüket tekintve két fő csoportra oszthatók. Az egyik az Őrvidék (Burgenland) tartományban őshonos magyar népcsoport, amely az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés, valamint az annak területi rendelkezéseit korrigáló Sopron-környéki népszavazás és határkiigazítás alapján került osztrák fennhatóság alá. A másik a zömmel Bécsben és környékén, valamint a tartományi székhelyeken élő s különböző időszakokban menekült és letelepült diaszpóra.

A kisebbségi oktatást Burgenland 1994. évi Kisebbségi Iskolatörvénye szabályozza; a kisebbségi nyelv kötelező oktatását a népiskolákban és a polgári iskolákban az 1995. évi tartományi iskolatörvény írja elő. Az óvodákban többnyire német vagy vegyes nyelven folyik a foglalkozás. Az iskolán kívüli magyar oktatás az ún. népfőiskolák keretében történik. Az ausztriai tanító- és tanárképző felsőoktatási intézményeknek nincs magyar tagozata.

³² <http://www.htmh.hu/terkep2003/vajd1.jpg>

Magyarok Őrvidéken³³

*

Magyarok Szlovéniában. A becslések 20-22.000 körülre teszik a szlovéniai magyarok számát, a hivatalos népszámlálási adatok azonban ennél elszomorítóbb képet festenek. A muravidéki magyarok száma az elmúlt nyolcvan év alatt mintegy felére csökkent. A 2002-es népszámlálások előzetes adatai szerint a szlovéniai magyarság létszáma 6500 fő.

A *Szlovén Köztársaság Alkotmányának* 11. szakasza biztosítja a szabad anyanyelvhasználatot, a 61. szakasz a “nemzeti hovatartozás szabad kifejezéséről”, a 64. szakasz “az őshonos olasz és magyar nemzeti kisebbség külön jogairól” rendelkezik. A kisebbségi többletjog-rendszeren alapuló nemzetiségi politika lényege abban rejlik, hogy a kisebbségi közösség az oktatás, a kultúra, a tájékoztatás területén, valamint az anyaországgal történő kapcsolattartás terén külön lehetőségekkel rendelkezik, amit az állam - közvetlenül a központi költségvetésből - anyagilag is támogat. Az alkotmány 80. szakasza kimondja: “Az országgyűlésbe minden alkalomkor az olasz és a magyar közösség egy-egy képviselője választandó”. Az olaszok és magyarok két szavazati lehetőséggel rendelkeznek: mint minden szlovén állampolgár szavazhatnak pártokra, és egyúttal megválaszthatják nemzeti kisebbségük képviselőjét is.

1994. december 4-én lépett életbe Szlovéniában *Az öngazgatási nemzeti közösségről* szóló törvény, amely községi szinten is biztosítja a nemzetiségi önkormányzati képviseletet. Az 1994. december 4-ei helyhatósági választásokat követően Muravidék három községében - Lendván, Hodoš-Šalovci községben és Muravske Toplicén - megalakult a *Községi Nemzeti Tanács*, amelyek választott

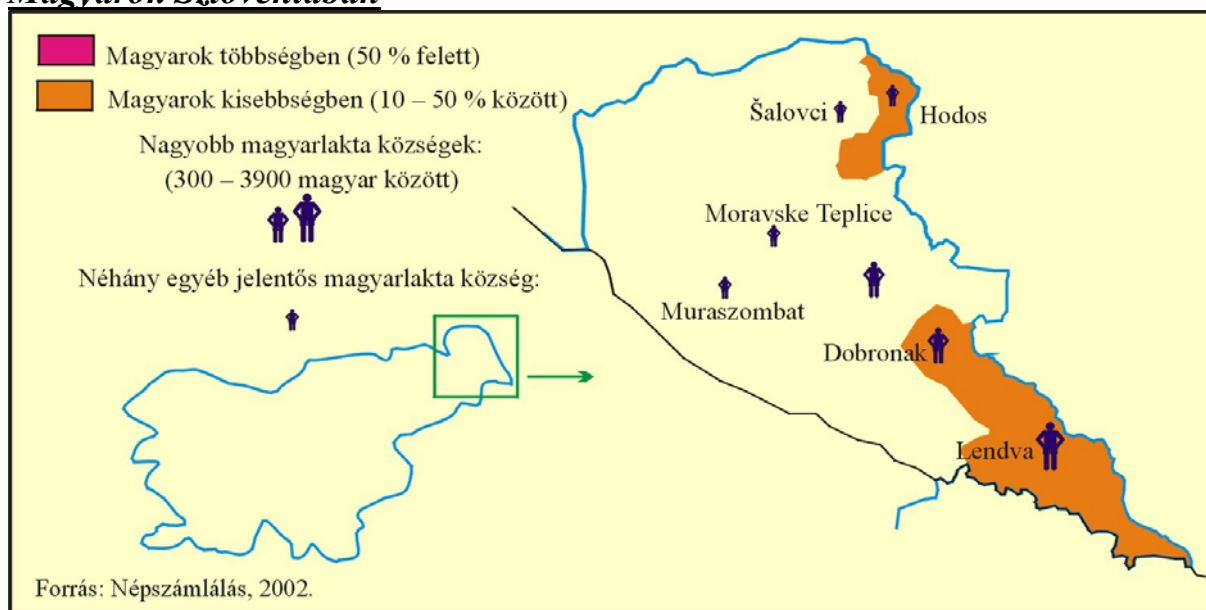
³³ <http://www.htmh.hu/terkep2003/burgen.jpg>

képviselőikből létrehozták a 18 tagú *Muravidéki Magyar Nemzeti Tanácsot*. A Muravidéki Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség (MMNÖK) 1999 januárjában választotta meg 21 tagú tanácsát.

A Muravidéki Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség Tanácsa 1999. július 12-én új alapszabályt fogadott el, s a szervezet elnevezését *Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösségre* változtatta. Legmagasabb szerve a Közgyűlés, amely önkormányzati hivatalt működtet. Öt község - Lendva, Dobronak, Hódos, Šalovci és Moravske Toplice - megalakította az önkormányzati magyar nemzeti tanácsokat, ezek képviselőit a helyhatósági választások során választják meg. Minden magyar nemzeti tanács a saját státútuma alapján működik. Az öt nemzeti tanácsból kerülnek ki a csúcsszervezet, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség képviselői.

A Szlovéniai magyaroknak biztosított jogok, illetve intézményrendszerük jogosítványainak elemzéséből megállapítható, hogy gyakorlatilag *elindultak a tartalmi autonómia megvalósításának útján*.

Magyarok Szlovéniában³⁴

*

Magyarok Horvátországban. 1991. június 25-én a Horvát Köztársaság kilépett a Jugoszláv Föderációból, és kikiáltotta függetlenségét; az ottani magyarok is az önálló horvát államot támogatták, nem kevesen fegyverrel. A szerbek által megszállt területeken - Horvátország területének mintegy 1/3-án - kikiáltották a Krajina-i Szerb Köztársaságot, amely a tömbmagyarság lakóterületét is magába foglalta. Ezzel lezárult egy történelmi korszak. Az új helyzet tragikus és

³⁴ <http://www.htmh.hu/terkep2003/szloven.jpg>

visszafordíthatatlannak tűnő folyamatokat hozott a horvátországi magyarság életében. Az 1991. évi szerb agresszió menekülésre kényszerítette a terület lakosságának jelentős részét, így a magyarságot is, valamint szétzúzta azt a létfontosságú intézményi rendszert, amely döntő szerepet játszott a magyarság szellemi életének fennmaradásában és fejlődésében.

A *népszámlálási adatok* jól érzékeltetik a horvátországi magyarság rohamos fogyását, amely a Kárpát-medencében példa nélküli. Az 1991. évi népszámlálási adatok szerint a Horvát Köztársaság területén 22.355 magyar nemzetiségű állampolgár élt. Ennek a népességnek mintegy négyötöde a horvát Dunamente vidékén, pontosabban a Drávaszögben és Kelet-Szlavóniában összpontosult, abszolút vagy relatív többségben.

A 2000-ben módosított *horvát alkotmány* megnevezi és államalkotó tényezőként ismeri el (más autochton kisebbségekkel együtt) a magyarságot. (A 2001. április 23-ai alkotmánymódosítás ebben a tekintetben nem hozott változást.)

A horvát Szábor 2002. december 13-án új alkotmányerejű törvényt fogadott el a „Nemzeti kisebbségek jogairól”. A törvény az 1991-ben megalkotott és később többször módosított kisebbségi törvényt váltotta fel. A törvény alapján biztosított a nemzeti kisebbségek parlamenti képvisellete. A szerb kisebbség 3 képviselői helyet kapott a törvényhozásban, a többi, kisebb létszámú, de a népességen belül legalább 1,5%-os számarányt elérő nemzetiség - közöttük a magyarok - pedig összesen öt képviselőt választhat. Biztosított a kisebbségek képvisellete a helyi és regionális önkormányzatok választott testületeiben is. A törvény egyenjogú nyelvhasználatot biztosít a kisebbségeknek azokban a közigazgatási egységekben, ahol arányuk eléri az egyharmadot, vagy ahol annak statútuma ezt egyébként rögzíti. A nemzeti szimbólumok használatát az önkormányzatok statútumaikban kötelesek biztosítani. A közmédia számára kötelező a nemzeti kisebbségek nyelvén műsorokat gyártani.

A 2000 májusában elfogadott nemzetiségi oktatási törvény és a kisebbségi nyelvek egyenrangúságáról szóló törvény tovább bővíti a Horvátországban élő kisebbségi közösségek, így a magyarság jogosítványait.

Magyarok Horvátországban³⁵

*

Néhány példa működő autonómiákra³⁶

a) Aland-szigetek. A területi autonómia megvalósításának és működésének egyik legkiemelkedőbb példája a Finnországhoz tartozó kb. 24.000 lélekszámú svéd lakosság által lakott Aland-szigeteké. A szigeteken lakó svéd lakosság autonómiáját első ízben a Nemzetek Szövetsége szavatolta. Intézményrendszerét és garanciáit 1951-ben, majd 1993-ban fejlesztették tovább (az új Alandi Önkormányzati törvénnyel). Nagyon fontos megjegyezni, hogy az autonómia kérdését Finnország nem tekintette kizárólag belügyének, ezáltal megvalósításában Svédország is konstruktív szerepe játszhatott.

Az Aland-szigetek esetében a Finn állam a hatalomgyakorlásnak egy jelentős részét az autonóm terület szerveihez telepített. A törvény (Önkormányzati törvény) minden olyan esetben lehetővé teszi a saját törvénykezést, amelyekben az autonóm terület szervei valamilyen védelemre szoruló sajátosságot igazolnak.

³⁵ <http://www.htmh.hu/terkep2003/horvato.jpg>

³⁶ **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia** munkájának felhasználásával (Kisebbségi jog, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kolozsvár 2003, I. Kötet 175-188 oldal)

Az autonóm terület által alkotott törvényeket a Finn Köztársaság elnöke ellenjegyzí. A köztársasági elnöki ellenjegyzés jelenti a törvény kihirdetését (hatályba léptetését). Az autonóm terület lakóinak jogalkotói illetékessége kiterjed az alábbiakra : -helyi közigazgatási ügyekre (beleértve a rendörség, a pénzügy, a népjólét, egészségügy kérdéseit is) ; -kultúra, tudomány ; - közlekedés és szállítás ; -ipar és mezőgazdaság ; -posta és tömegtájékoztatás ; - erdőkitermelés és természetvédelem, stb.

Az autonóm területen a Tartományi Törvényhozó Gyűlés rendelkezik jogalkotói illetékességgel. Végrehajtói illetékességgel pedig a Tartományi Kormány. A Tartományi Elöljáró a Finn Köztársasági Elnök személyes képviselője az autonóm területen.

A Finn Köztársaság törvényei még arra is kényesen figyelnek, hogy ne lehessen semmilyen formában megváltoztatni az Aland-szigetek etnikai összetételét. Például a finn anyanyelvű lakosság csak akkor telepedhet le a szigeteken, ha megszerzi az úgynevezett "regionális állampolgárságot". A „regionális állampolgárság” viszont csak akkor szerezhető meg, ha a kérelmező beszél svédül és legalább öt évig él megszakítás nélkül a szigeteket. Az Aland-szigeteken nem rendelkezik választói jogosultsággal, illetve nem vállalhat köztiszttséget aki nem szerezte meg a regionális állampolgárságot. Az Alandi „regionális állampolgároknak” elővásárlási jogosultságuk van minden nem Alandival szemben, minden Aland szigetén található ingatlanra kiterjedően. Ez azt jelenti, ha egy Alandi elidegenít egy ingatlant egy nem Alandinak, bármelyik Alandi lakos, község, vagy a tartományi tanács jogosult azt az ingatlant „visszavásárolni”.

Az Aland-szigeteken az egyetlen hivatalos nyelv a svéd. Annak ellenére, hogy Finnország hivatalos nyelve a finn, a szigeteken nem kötelező a finn nyelv oktatása. Sőt, a község hozzájárulás nélkül nem is lehet oktatni a finn nyelvet. A nem svédül oktató iskolák anyagi támogatása nem kötelező a szigeteken.

Finnország olyan komolyan veszi az Aland-szigetek autonómiáját, hogy az általa kötött nemzetközi szerződéseket, amelyek megsérthetik az autonómiajogokat kötelezően jóvá kell hagynia a sziget „parlamentjének”, vagyis a Tartományi Törvényhozó Gyűlésnek.

A Finn Köztársaság biztosítja az autonóm terület anyagi forrásait is. A finn központi költségvetés 0,45%-a minden évben megilleti az Aland-szigeteket. Ezen felül minden olyan adó és illeték, amelyeket az állam szervei a szigeteken szednek be teljes egészében az autonóm területet illetik meg.

Az Aland-szigetek autonómiájának a garanciái is figyelemre méltóak. A legfontosabb garanciának minősíthető az a szabály, hogy az autonóm terület intézményrendszere nem változtatható meg a Tartományi Törvényhozó Gyűlés jóváhagyása nélkül. Ezen felül az autonóm terület hivatalból jogosult egy helyre Finnország törvényhozásában.

b) Feröer sziget és Grönland. A működő területi autonómia másik jelentős példája a Dán Királysághoz tartozó Feröer szigetek és Grönland autonómiája.

Az autonóm területek lakossága etnikai vonásaiban számottevően eltérnek a többségi dán lakosságtól. Autonómiájuk pedig jelentősen hagyományokra épül.

Mivel a Feröer és Grönland szigetek őshonos lakossága soha nem kívánt elszakadni Dániától a Dán Királyság a két sziget lakosságát önrendelkezésre jogosult közösségeknek ismeri el (vagyis elismeri jogalanyiségüket az önrendelkezési jog tekintetében). Az állam hatalmának egy jelentős részét telepítette az autonóm területek szerveihez. A törvényhozói hatalmat az autonóm terület Közgyűlése gyakorolja, a végrehajtói hatalmat pedig a Közgyűlés alá rendelt Kormány. Az autonóm területek szerveire tartoznak : -a helyi ügyek intézése; -az állami egyházzal való jogi kapcsolatok rendezése; -a tervezés, városrendészet, építkezés; -versenyjog, kereskedelem; -közlekedés; -mezőgazdaság, halászat; -munkaerőpiac; -társadalombiztosítás, egészségügy; - kultúra, nevelés; -tömegkommunikáció; -természetvédelem, műemlékvédelem; Az autonóm területek szervei – az Aland-szigetektől eltérően- adókiszabási jogkörrel is fel vannak ruházva.

Az autonóm területeken élőknek vannak képviselőik a dán törvényhozásban. A dán kormány is képviselteti magát az autonóm területeken Főbiztossal, vagy „Rigsombudsmannal”. Ha a dán törvényhozásban döntést hoznak kisebbségeket érintő ügyekben kötelező kikérni az autonóm területek képviselőinek a véleményét.

Az autonóm területek nyelvei „főnyelvek”, a dán nyelvet azonban – az Aland szigetek gyakorlatától eltérően- kötelező oktatni az iskolákban , illetve azonos módon használható a közigazgatásban.

E két sziget autonómiájának érdekessége, hogy 1984-ben Grönland kivált az Európai Közösségből. Nem tudták ugyanis elfogadni a halászatra vonatkozó európai szabályozást, mert az a fennmaradásukat és fejlődésüket veszélyeztette volna. Ennek a népnek a halászat és a halfeldolgozás a legfontosabb (sőt majdnem a kizárólagos) jövedelmi forrása.

c) Dél- Tirolo. Dél-Tirol területi autonómiájának egyik érdekessége (sajátossága), hogy eléréséért talán a legtöbbit Ausztria (az „anyaország”) tette. Az „anyaország” közbelépett a határain kívül, kisebbségbe rekedt népcsoportjáért azzal a szándékkal, hogy megfelelő, garanciális jogi keretet biztosítson identitása megőrzéséhez.

Ausztria és Olaszország külügyminisztere és miniszterelnöke 1946 szeptember 5-én aláírták az úgynevezett Gruber-De Gasperi Egyezményt. Ennek az volt a lényege, hogy szavatolja az Olaszországhoz került, Dél-Tirolban élő német anyanyelvű kisebbség számára a törvényhozói és végrehajtói hatalom önálló gyakorlását Bozen (Bolzano) tartományra kiterjedően. Ez azonban nem bizonyult elégségesnek, mert Olaszország közigazgatásilag egyesítette a német nyelvű Bolzen tartományt az olasz nyelvű Trentino tartománnyal. A két tartományból megalakították a Trentino- Alto Adige régiót. Trentino-Alto Adige régiót szintén autonómiát kapott. Ilyen formában olyan lényegesen megváltoztak

az etnikai arányok az autonóm régióon belül, hogy a Gruber-De Gasperi Egyezmény gyakorlatilag értelmét veszítette.

Ausztria nem nyugodott bele a kialakult helyzetbe és több alkalommal fordult az ENSZ Közgyűléséhez. Végül 1971 november 10-én az olasz törvényhozás megszavazta az Autonómia Statutumot, amelyben a dél-tiroli német anyanyelvű lakosság az autonóm terület keretein belül törvényhozói hatalmat kapott minden olyan fontosabb területen, amely identitása megóvását szolgálja. Ilyenek : -a helyi közigazgatási szervek megszervezése; -a helységnevek meghatározása, a kétnyelvű helységnevtáblák kötelező használata; -a népművészeti értékek védelme és ápolása; -a helyi hagyományok ápolása, kézművesség; -a kulturális intézmények működtetése; -a tömegkommunikáció működtetése; -tervezés, helyiséggazdálkodás, építészet; -piacok, vásárok szervezése; -katasztrófa elhárítás; -bányászat; -halászat, vadászat; -mezőgazdaság, erdészet; -útépítés, szállítás, távközlés; -idegenforgalom, turizmus, vendéglátás; -óvoda; -népjólét; stb.

Az autonóm terület kapott egy úgynevezett „másodlagos törvényhozói jogosultságot” is. Ez azt jelenti, hogy az autonóm terület törvényhozói hatalommal rendelkezik, de az állam által megszabott kereteket nem lépheti túl. Az autonóm területe másodlagos törvényhozói jogköre az alábbi területekre terjed ki : a helyi rendőrségre; -oktatás az általános és közép iskolákban; -kereskedelem; -egészségügy, kórházi ellátás; stb.

A régiók rendelkeznek adózási jogosultsággal, de a tartományok nem. Ennek ellenére a tartományokban az állami szabályozás szerint beszedett adók 9/10-e a tartományokat illeti meg. Ezzel biztosítják az autonóm közösségek működésének pénzeszközeit.

A német és az olasz nyelveket a hivatalokban egyenlő ranggal használhatják. Az oktatás az óvodákban és az iskolákban anyanyelven történik kizárólag anyanyelvű tanárok által. A közigazgatási testületek, illetve különböző közhivatalok a nyelvcsoporthoz arányában vannak betöltve. Közalkalmazott, illetve köztisztviselő eleve nem lehet senki, aki nem rendelkezik nyelvvizsgálattal. Minden köztisztviselőnek és közalkalmazottnak ismernie kell az egymás mellett élő népcsoportok nyelvét, függetlenül attól, hogy ő maga melyik nyelvcsoporthoz tartozik.

Az autonóm területekre ruházott államhatalmi feladatokat a demokratikusan megválasztott tartományi parlament (Landtag), valamint a tartományi gyűlés választmánya (Landesauschuss) gyakorolja. A végrehajtói piramis csúcsán a tartományfőnök (Landeshauptmann) áll.

Ha valamelyik nyelvcsoporthoz úgy érzi, hogy bizonyos jogszabályi rendelkezés sérti, illetve sértheti sajátos érdekeit a regionális tanácsban (parlamentben) vagy a tartományi tanácsban (Landtag-ban) joga van kérni az „anyanyelvi szempontok szerinti szavazást”. Joga van továbbá a Bolzanóban működő Közigazgatási Bírósághoz folyamodni. A Provinciák jogosultak Alkotmánybírósághoz is fordulni, ha a központi törvények sértik érdekeiket.

d) A Spanyol Autonóm Közösségek (Comunidades Autónomas) sajátos példái az autonómiák gyakorlati, adott államon belüli megvalósításának. A Spanyol Autonóm Közösségeket egy képzeletbeli minőségi skálán úgy lehetne a legpontosabban jellemezni, hogy valamivel többet jelentenek a dél-tiroli autonómiánál, de kevesebbet a föderatív (például Svájc) államnál. Többet jelentenek az olasz autonómiánál, mert az Autonómia Statutum szerint a központi államtól független törvényhozói hatalommal rendelkeznek, ezért a közigazgatási (és bizonyos esetekben gazdasági) autonómia mellett egyfajta politikai autonómiával is rendelkeznek. Kevesebbek viszont mint a föderatív állam, mivel az alkotmány szerint Spanyolország eleve nem föderatív (szövetségi) állam „A spanyol állam ezáltal egy „sui generis” szervezési modellt képez, amelyik nem működik úgy, mint egy szövetségi állam, de egyfajta „preföderalizmust” jelent, ha ezt az alkotmánya nem is írja elő”³⁷

A spanyol alkotmány 2 §-a szavatolja az autonómiához való jogát minden nemzetiségnek és régióknak az egységes és feloszthatatlan spanyol nemzet keretein belül.³⁸ Az autonómiához való alkotmányos jog tehát létezik, megvalósítása azoknak az akaratától függ, akik a spanyol állam keretein belül autonóm közösségek kívánnak létrehozni.

Napjainkban Spanyolországban 17 Autonóm Közösség létezik és működik. A különböző autonóm területek(közösségek) illetékességi köre egymástól eltérő. Felépítési struktúrájuk azonban hasonló : létezik egy parlament (törvényhozás), egy kormány és egy elnök. Az Autonóm Közösségek közül háromnak (a három „történelmi”) a lakói nemzetiségnek is nevezik magukat : Katalónia, Baszkföld és Galícia. Az anyanyelv használatának szempontjából a kasztíliai mellett hat autonóm közösség anyanyelve számít hivatalos nyelvnek.

Mivel az autonóm közösségek lényegesen eltérő jogosítványokkal rendelkeznek, jelen keretek nem biztosítanak lehetőséget mind a 17 részletes elemzésére. Ezért mindössze a „három történelmi” (Baszkföld, Katalónia és Galícia), egymáshoz viszonyítottan hasonló jogosítványaiból említek néhányat. Törvényhozói és végrehajtói hatalommal rendelkeznek a kultúra, oktatás, tudomány, gazdaság, helyi közigazgatás, mezőgazdaság és a szociális ellátás területein. Baszkföld rendelkezik még az igazságszolgáltatás, a rendőrség, a pénzügyi hatóság szervezésének illetékességével is. Rendelkezik továbbá az adókiszabás jogosítványával.

Az Autonóm Közösségek működésének pénzügyi feltételeit saját forrásból, az állam által biztosított központi forrásokból, illetve különböző sajátos alapokból biztosítják. (Szakemberek egyöntetű véleménye szerint a spanyol autonómiák egyik leggyengébb pontja a pénzügyi autonómia hiánya)

Az Autonóm Közösségeket ellenőrizni a spanyol kormány jogosult. A kormány jogosult a helyi szinten alkotott jogszabályokat az Alkotmánybíróság

³⁷ **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia:** Kisebbségi jog, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kolozsvár 2003, I. Kötet 184. oldal

³⁸ **Prof. univ. Dr. Adrian Nastase :** i.m. II. kötet 275 oldal

előtt megtámadni. Ha az autonóm közösség intézkedése sérti az alkotmányt a kormány megkeresi az autonóm közösség elnökét és kérheti a jogellenes állapot megszüntetését.

e) A gagauz autonómia. A gagauzok az idők folyamán eloroszosodott, török nyelvű, keresztény ortodoxok, esetleg baptista protestánsok. A XVIII század végén XIX. Század elején menekültek a bolgárok egy népesebb csoportjával együtt a Török Birodalomból az orosz Besszarábia déli részére. Lélekszámuk az 1989-es népszámlálás alkalmával 200.000 körül volt. Legtöbbjük az akkori Moldvai Szovjet Szocialista Köztársaság területén élt. Moldávia összlakosságának a 3,5%-át tették ki. Körülbelül 40.000 fő Odessza környékén telepedett le. A nagyobbik, moldáviai csoport viszonylag jobb helyzetben volt. A moldvai Komratban 1990-ben megalakították az első gagauz egyetemet.

Ideálisnak egyáltalán nem nevezhető politikai közegben a gagauzok 1989 őszén kikiáltották az úgynevezett *Gagauz Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaság Szövetségben Moldáviával* államalakulatot. Ez az államalakulat - amelyet se Moszkva, se Chisinau nem ismert el- kb. 300.000 főt foglalt magában. A lakosságnak mindössze a fele volt gagauz. Sajnos fegyveres konfliktusra is sor került. A még nagyobb vérontások elkerülése végső soron a Tiraszpolban állomásozó 14. szovjet hadseregnek volt „köszönhető”, amely a hatalom tényleges birtokosává vált.

A tárgyalások megindulását követően Mircea Snegur nehéz helyzetbe került, mert a román nacionalisták (akik Moldávia és Románia egyesülését szorgalmazták) hallani se akartak a gagauzokkal történő kiegyezésről. A játszma 1994-ben dőlt el, amikor a Moldáv parlamentben 95 %-os többséget kapott az ország önállósága. *Gagauzföld autonómiája végül 1996 január elsejével valósult meg 1831 négyzetkilométeren 171.000 lakossal.* A lakosság 78 % gagauz, 5,5 % -a bolgár, 5,4 %-a moldován, 5 %-a orosz, 4 %-a ukrán.

f) Skócia és Wales autonómiája. Nagy-Britannia meghatározó, tekintélyes tagállama az Európai Uniónak. Kisebbségpolitikája hatással lehet az Európai Unió, illetve Európai Unió tagállamainak kisebbségpolitikájára is. Ezért a működő autonómiák felsorolásából Skócia és Wales autonómiája – nyilvánvaló jellegzetességei ellenére- nem maradhat ki.

Skócia lakossága 1997 szeptember 11-én népszavazáson mondott igent arra, hogy válasszon saját parlamentet és a jövőben ne Londonból, hanem Edinburghból kormányozzák. Szeptember 18-án Wales lakossága mondott igent a saját parlamentre, illetve arra, hogy a jövőben Cardiffból kormányozzák.

A népszavazást megelőző vitákból, illetve kampány alkalmával napvilágot látott érvekből és ellenérvekből a tanulságok egész sora szűrhető le, amelyek későbbiekben hatással lehetnek más népcsoportok törekvéseire is. Egyrészt le kell szögezni, hogy *a népszavazás kiírására nem etnikai megfontolásból, hanem a szubszidiaritás elvének gyakorlati előnyei* miatt került sor. Másrészt a konzervatívok ellenezték a tervet, mert attól tartottak, hogy ezzel elkerülhetetlenül megindulhat az Egyesült Királyság szétesése. A munkáspártiak

ennek ellenkezőjét állították, kiemelve azt, hogy a szubszidiaritás elvének mellőzése eredményezhet olyan feszültségeket, amelyek konfliktusokat okozhatnak, végső soron elvezethetnek a széteséshez is. Megfogalmazásuk szerint a tartományok nagyobb önállósága „nem fenyegeti az Egyesült Királyságot, hanem biztosítja annak jövőjét”. A munkáspártiak álláspontját alátámasztotta az is, hogy a skót és welszi lakosság többségében fel se merült az önálló államiság gondolata. *A skót és a welszi autonómia néhány sarkalatos pontja* :

A nép által megszavazott javaslat szerint a 129 fős edinburghi parlament maga dönt 14 milliárd elköltéséről. Ugyancsak hatáskörébe tartozik a csak Skóciára érvényes törvények meghozatala, továbbá a helyi önkormányzat és közigazgatás, a rendőrség és az igazságszolgáltatás, a közúti közlekedés, az egészségügy, a kultúra és természetesen az oktatás. A központi hatalom jogköre marad az alkotmány, a honvédelem, a külpolitika, az adórendszer, a társadalombiztosítás és a gazdaság irányítása. A skót parlament korlátozott mértékben meg is adóztathatja Skócia lakóit. *A skót miniszterek az országukat érintő ügyekben az Európai Uniónál is önállóan járhatnak el.*

A 60 képviselőre tervezett welszi parlament hatásköre jóval szerényebb. Nem hozhat törvényeket és nem szabhat ki adókat, csak ezek alkalmazása, végrehajtása hárul rá. Mindenesetre több lesz, mint szép beszédek elmondására alkalmas fórum, ellenőrizni fogja a tartománynak járó közpénzek - jelenleg hét milliárd font - elköltését.

Jelentős újdonság, hogy a tartományi képviselők egy harmadát (Walesben felét) a nálunk is alkalmazott területi listás, arányos rendszer szerint fogják megválasztani. A többit a szigetországban hagyományos módon, az egyéni választókerületekben a legtöbb szavazatot szerző jelöltek fogják kitenni.

g) Korzika szigetének autonómiája. Korzika szigetének autonómiáját a területi autonómia negatív példajaként is szokták aposztrofálni. *Fábián Gyula és Ötvös Patrícia* a kisebbségi regionalizmus példajaként emlegeti.³⁹ A régió, olyan terület, amelyen bizonyos népcsoport egy konkrét célt szeretne megvalósítani a helyi –emberi és gazdasági – erőforrások megfelelő mozgósításával.

Korzika sziget autonómiájának legnagyobb hiányosságai, hogy a francia állam nem ismeri el a korzikai identitást, illetve a korzikai nyelvet önálló nyelvként. A régiót központi akarattal hozták létre, ezért központi akarattal gyakorlatilag bármikor meg is szüntethető. Jogosítványai rendkívüli módon központ-függőek ezért bizonytalanok és állandóan változnak, módosulnak.

Korzika szigete egy általános önkormányzati decentralizálódási folyamat keretében, első alkalommal 1982-ben kapott különleges jogállást. Sajátos jogosítványokkal rendelkező régióból 1991-ben vált egyedi jogállású közösséggé. Ezt követően a „helyi hatalmat” az 51 tagból álló demokratikusan megválasztott Korzikai Gyűlés gyakorolja. A Korzikai Gyűlés tagjai közül

³⁹ *Fábián Gyula, Ötvös Patrícia i.m. 186. oldal*

Elnököt, majd listás szavazással Végrehajtó Tanácsot választ. A Végrehajtó Tanács hat tagból és egy elnökből áll.

Korzika szigete különleges jogosítvánnyal bír : -az oktatás; -a kultúra; -a környezetvédelem; -az urbanizmus; -a mezőgazdaság; -a tömegkommunikáció; -a szállítás és közlekedés; -a gazdaságfejlesztés területein.

h) Svájc, mint *a polietnikus föderáció modellje*. Svájcot ritkán emlegeti még a szakma is úgy, mint a kisebbségvédelem modelljét. De nem azért mert erre nem szolgált volna rá, hanem talán azért mert olyan mélyen beépült a nemzeti és nemzetközi politikai köztudatba, hogy mára magától értetődőnek hat. A demokrácia, a föderalizmus, a kisebbségvédelem olyan fogalmak, amelyek az idők folyamán szervesen összefonódtak Svájc nevével (sőt államiságának létevel). Svájc elképzelhetetlen föderáció nélkül. A föderáció alapfunkciója pedig a nyelvi, vallási, és kulturális kisebbségvédelem. Svájc föderaliztikus demokráciája az elhatárolódások és önelhatárolódások rendszere : az egész jogát a részek autonómiája korlátozza, a többség jogát pedig a kisebbség joga korlátozza; az egész csak a sokoldalúságban, sokféleségben való egység.⁴⁰

A kisebbségi problémák megoldása a „svájci identitás”, vagy a „svájci nemzet”, mit politikai (és nem kulturális) nemzet alapján valósul meg.

Példák meghiúsult autonómia-kísérletekre.⁴¹

A fentiekben - fölöttébb vázlatosan ugyan -, de bemutattam néhányat a működő autonómiákból. Utaltam az autonómia negatív példájára is (Korzika szigete). Érzékeltetem a határainkon túli magyarság helyzetét és törekvéseit. Talán nem hátrányos, ha megemlítem kettőt *a meghiúsult autonómia törekvéseiből is*.

a) A morva-sziléziai autonómia-törekvések. A morva autonómia-törekvések gondolata először 1968-ban merült fel Morvaországban és Szilézia Csehszlovákiához (illetve Csehországhoz) került részében. Csehszlovákia felbomlásának folyamatában a brnói értelmiségiek folytatták az önálló morva társadalom gondolatát. Munkásságuk következtében egyre erőteljesebbé vált a morva nemzeti emancipáció, amely -furcsa mód- tagadásban (negációban) öltött testet. A közel négymilliós morva lakosság jelszava ugyanis így hangzott: *“Nem vagyunk csehek!”*. Az 1990-es választásokon Brnóban a morvák 28%-os eredményt értek el. Az 1991-es népszámláláson ismét jelentős sikert könyvelhettek el az önálló morva föderáció hívei.

Csehszlovákia felbomlásakor a morva föderáció hívei az ország nevét Cseh-Morva Köztársaságra akarták változtatni. A "bársonyos forradalom" cseh hívei azonban lesöpörték az asztalról ezt a javaslatot. A morva mozgalom nem elszakadásra, hanem az ország föderalizálására törekedett. Az 1994-es

⁴⁰ **Werner Kagi** : Jahrbuch der Neuen Helvetischen Gesellschaft , Budapest 30. 1959.11 idézte : **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia i.m. 182. oldal**

⁴¹ **Lukács János** (fordítás) : Autonómia-törekvések Kelet-Európában a rendszerváltozás után; Kisebbségkutatás 1999/4 szám (az írás szerzője Stefan Troebst)

választásokon azonban mindössze 1%-ot értek el. Választási kudarcaik ellenére úgy tűnik, hogy a morva emancipációs folyamat nem ért véget.

b) *A ruszin autonómia-törekvések.* A 80-as évek végére az addig ukránoknak alávetett ruszin politikai elit igyekezett megfogalmazni véleményét az etnikai identitásról. Lendületesen megindult a ruszinoknál is –hasonlóan a volt Szovjetunió területén élő más népcsoportokhoz- egy etnikai emancipációs folyamat. A ruszin -több ország területén élő népcsoport- nyelvileg, vallásilag egyaránt erősen tagolt. Lélekszámuk "Tengerentúli ruszin aktivisták" szerint 650 ezerre tehető Ukrajnában.

1990 után a "Kárpáti-Orosz Társaság", a ruszin autonómia-törekvések ungvári szöcsöve bevezette a "kárpátaljai orosz" névváltozatot, Kárpátalját pedig "különleges önkormányzati terület" státussal akarták felruházni. A tervezet a nemzetiségi követelések mellett egy sor gazdasági könnyítést is kért a területnek, a kijevi ukrán parlament azonban a ruszin követelésnek (*amelyet a magyar lakosság is nagymértékben támogatott*) azóta sem szerzett érvényt. A ruszin autonómiaigények támogatására nemzetközi jogászok és kisebbségi szakértők emeltek szót, de a nagy létszámú USA-beli ruszin közösség is kiállt mellettük. A mozgalom elsődlegesen kulturális célokat tűzött maga elé (pl. az egységes, latin betűs írásmód bevezetését), és csak másodsorban politikaiakat. Kijevben azonban félnek, hogy Kárpátalján ruszin–magyar dominanciával jön létre valamilyen autonómia.

7) Kisebbségi jogok az Európai Unióban.

Az Európai Uniót - fejlődési folyamatának természetéből fakadóan-érzékelhető kettősség jellemzi : a *gazdasági integráció* területén az eredmények meghatározóak, ami nem mondható el a *politikai integrációról*. A tagállamok saját nemzeti gazdaságpolitikájukat –kevés fenntartással- alávetik a gazdasági integráció prioritásainak. Nem véletlenül, hisz a Maastrichti Szerződés Preambuluma szerint a gazdasági integráció elsőrendű érték. A népek uniójának politikai eszméje azonban át van itatva úgy „föderalista” elképzelésekkel, mint a tagállamok széleskörű szuverenitásának igényével.

A nyolcvanas évektől kezdődően az emberi jogok nemzetközi védelmének szükségessége egyre erőteljesebben megjelent az Unió tagállamainak külpolitikájában, míg 2000-re a nizzai csúcson eljut az Alapvető Jogok Chartájához, az Európai Unió saját emberi jogi dokumentumáig. Az emberi jogok védelmének alapkérdéseiben –mint a közös külpolitika része- tehát az Unió államainak sikerült közös álláspontot kialakítani. Sajnos a kisebbségi jogok védelmének területén nem beszélhetünk ilyen látványos fejlődésről. Az egyes tagállamok saját területükön élő kisebbségeket eltérő bánásmódban részesítették és részesítik, a kisebbségeknek tehát egymástól is eltérő jogokat biztosítanak. Olyan nagy az eltérés az egyes tagállamok között, hogy még a kisebbségek létezését se ismerik el azonos módon. A legbeszédesebb példa Franciaország, aki folyamatosan tagadja, hogy területén kisebbségek élnének

(Lásd például Franciaországnak a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikkelyéhez fűzött fenntartásait)⁴² Teszi ezt annak ellenére, hogy területén él egy kb. kettő és fél milliós breton közösség, egy másfél milliós elzász-lotaringiai közösség, egy jelentős lélekszámú korzikai közösség (vitatott a korzikaiak lélekszáma, mert a sziget összlakosságának – francia források szerint- mindössze 120.000 vallja magát „korzikainak”).

Felmerül a kérdés, mi lehet az oka a francia álláspontnak? Az okok elsődlegesen a francia történelemben keresendők. A *nemzetállam eszméje* oly mélyen beépült a francia nemzettudatba, hogy alapjaiban meghatározza még ma is Franciaország kisebbségpolitikáját. Franciaország még ma is attól tart, ha elismeri az identitásválasztás szabadságán keresztül a kollektív kisebbségi jogokat, a területén élő kisebbségek az emancipáció útjára lépnek, ami reálisan *veszélyeztetné az állam területi integritását*. Ezért a kisebbségi jogokat kizárólag és szigorúan az egyéni alapvető emberi jogokból vezeti le. Kissé úgy tűnik, hogy a gombhoz igazítja a zakót! Nagyon is megfontolt, politikailag pragmatikus eszmerendszeréhez igazít egy merev kisebbségvédelmi eszmét : a *diszkrimináció tilalmát*. Ilyen módon pedig tartósít egy paradox állapotot : vagyis nem azt mondja, hogy az identitásválasztás szabadságán keresztül elismerné egy kisebbségi csoport létét, hanem azt állítja, hogy ezzel megengedhetetlenül diszkriminálna, mert megkülönböztetné az illető csoportot a franciáktól. *Denis Lacorne* például úgy látja, hogy a multikulturális Franciaországban a kisebbségeknek csak vallási, etnikai, kulturális identitásuk van , így egyenes út vezet gettósodásukhoz, marginalizálódásukhoz.⁴³

Nyilván a francia –értelmiségi körében elterjedt- álláspontnak jogi tartópillérei vannak. Az Alkotmányozó Tanács több ízben megerősítette, hogy a francia Alkotmány által tiltott ismérvek alapján minden megkülönböztetést elutasít. Fontos kérdésben döntést is hoztak : *korzikai kollektív tulajdonú föld nincs, mert „korzikai nép” sincs (1991)*.⁴⁴

A francia álláspont nem pusztán azért vitatható, mert megkérdőjelezi Franciaország területén élő kisebbségek identitását, létét, jövőjét, hanem elsősorban azért mert –Franciaország tekintélyének, politikai súlyának köszönhetően- *nagy mértékben meghatározza az Európai Unió kisebbségi politikáját is* (itt jegyzem meg, hogy Románia és Szlovákia álláspontja kísértetiesen egyezik a francia állásponttal) .

Gyakran halljuk, hogy „Európa a kisebbségek Európája”. (*Romano Prodi*, az Európai Bizottság elnöke hangsúlyozta budapesti látogatásán. 2001. áprilisában) Ezzel szemben –mint utaltam rá- ma nem létezik egységes uniós kisebbségpolitika. Ezt elismerik az Unió vezető intézményei és tagállamai is. A kisebbségek jogait az alapvető emberi jogokból származtatják, ami azt is jelenti,

⁴² Elérhető az ENSZ honlapján : www.un.org

⁴³ Les politiques de discrimination positive. (Dossier) = Problemes politiques et sociaux, 1999. idézi **Kakasy**

Judit a Kisebbségkutatás 1999/4 számában

⁴⁴ **Kakasy Judit** im.

hogy a kisebbségek jogai az alapvető emberi jogokból származtatva részesülnek nemzetközi védelemben is. A kérdés tehát nem pusztán terminológiai természetű. Az alapvető emberi jogokból származtatott kisebbségi jogok tartalma is szűkösebb. Nem terjed ki például a kiegyenlítési jogok mindegyikére. Ma még nem lehet megjósolni, hogy ez jelenti majd a kisebbségek jogainak Uniószintű biztosítását de az Unió „Alkotmányának” vitája ebbe az irányba mutat.

Az ellentmondások bonyolult láncolata a gazdasági integráció és a politikai integráció kettősségében nem merül ki. Az Európai Unión belül markánsan megjelenik és az uniós kisebbségvédelem kialakulására bénítóan hat a *politikum* és a *jog* szokatlan kettőssége. Mert még ha érzékelhető is a tagállamok részéről egyfajta politikai igény a kisebbségvédelemre, ennek egységes rendszerbe állítása az emberi jogokból származtatottan lehetetlen, de legalábbis rendkívül nehézkes.

A kettősség, az ellentmondásosság sorozatát folytatva ki kell emelni, hogy az Európai Unió tagállamai többnyire –néhány kivételtől eltekintve, mint például a dél-tiroli németek kisebbségi jogai- belügynek tekintették a kisebbségi kérdést, a kisebbségi jogokat. Ezzel szemben elvárják a csatlakozni kívánó tíz tagállamtól, hogy megfelelő kisebbségvédelemmel –mint a politikai stabilitás egyik záloga- rendelkezzenek.

Az Európai Parlamentet⁴⁵ lényegében politikai intézmény, közvetlen jogalkotói jogosítvánnyal nem rendelkezik. Ennek ellenére tekintélye, szerepe jelentős (és folyamatosan növekszik). Mivel képviselőit a tagországok polgárai közvetlenül választják legitimitása független a kormányoktól, de magától az Európai Unió Bizottságától is. Ez teszi lehetővé, hogy olyan kérdésekben is állást foglalhasson (ajánlások, állásfoglalások konkrét államokban élő kisebbségekkel kapcsolatosan, stb. formájában), amelyekkel a tagállamok kormányai, a Tanács, vagy az Európai Unió Bizottsága nem, vagy nem szívesen foglalkozik. Így nyílt lehetőség arra is, hogy az Európai Parlament bő húsz éve foglalkozhasson a kisebbségekkel.

Az Európai Parlament az *1981-es állásfoglalásában* felszólította a tagállamok országos, regionális és hely szervezeteit, hogy biztosítsák a regionális nyelvek és kultúrák oktatásának lehetőségét az óvodától az egyetemig, biztosítsanak lehetőséget a regionális nyelvek használatának a helyi rádiókban és televíziókban és tegyék lehetővé, hogy a hivatalos ügyintézésben, valamint a bírósági eljárásokban mindenki az anyanyelvét használhassa. A Parlament ajánlásában javasolta azt is, hogy a területfejlesztés alapokból részesüljenek támogatásban a regionális népi kultúrák is.

Az „*Arfé-állásfoglalást*” 1983 február 11-én fogadta el az Európai Parlament. Ebben felkérte a Európai Unió Bizottságát, tegyen lépéseket a kisebbségi és regionális nyelvek használatának bővítésére. A Parlament abból a tényből indult

⁴⁵ Az összeállítás **Vizi Balázs**: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai című munkájának felhasználásával készült (Kisebbségkutatás 2001/2 szám)

ki, hogy az Unióban legalább 30 millió olyan állampolgár él, akinek az anyanyelve valamilyen regionális, illetve kisebbségi nyelv.

Willy Kujpers tervezete alapján az Unió Parlamentje 1987-ben elfogadta az úgynevezett *Kujpers-állásfoglalást*. Ebben újabb javaslatot tett a regionális és kisebbségi nyelvek használatának kiterjesztésére a tömegtájékoztatási eszközökben, a gazdasági, kulturális és társadalmi élet minden területén. Az állásfoglalás külön érdekessége, hogy ajánlotta a regionális és kisebbségi nyelvek szerinti vezetéknevek és helységnevek elismerését és használatát. Kiemelte, hogy intézkedések szükségesek a „regionális és kisebbségi nyelvek használata érdekében a postai szolgáltatásban, a termékmegnevezések és fogyasztói tájékoztatás, valamint az utcanévtáblák és közúti jelzőtáblák és egyéb közérdekű jelzések tekintetében”. Ajánlásainak finanszírozására konkrét összeg felhasználását javasolta (egymillió ECU-t).

Nagyon jól jellemzi a kisebbségvédelem Uniós állapotát, illetve az Európai Parlament súlyát e kérdésben az 1994-ben elfogadott úgynevezett *Killilea-jelentés alapján elfogadott ajánlás*. Ebben az ajánlásban ismételten megerősítették az Arfé-ajánlásban kifejtett elveket és rámutattak, hogy a tagállamoknak konkrét intézkedésekkel kell végre fellépniük a nyelvi kisebbségek védelmében, megteremtve a nyelvek megőrzésének és fejlesztésének minimális feltételeit.

Az „Alkotmány” körüli vita is feljogosít arra a kérdésre, mi lehet az oka annak, hogy a mai napig nem sikerült kidolgozni és rendszerbe állítani egy egységes kisebbségvédelmet az Európai Unión belül? Kissé leegyszerűsítve megállapítható, hogy egyfelől azért mert az *európai integráció önmagában is elsősorban gazdasági folyamat* (még akkor is, ha a politikum folyamatos hatása nem vitatható). Másfelől pedig azért mert az *Európai Unió önmagában is egy kvázi „nemzetek feletti” szervezet* és alapító szerződéseinek rendszerébe rendkívül nehéz új elemeket beépíteni.

Ha az Európai Unió alapító szerződéseinek rendszerébe nehéz beépíteni új elemeket joggal lehetett számítani arra, hogy a kilencvenes évek elejére már elkerülhetetlenné vált uniós reform jó alkalmat ad az uniós kisebbségvédelem normatív és intézményi reformjára is. Annál is inkább, mert új tagállamok felvétele az Unió reformja nélkül már elképzelhetetlenné vált. Ezzel szemben mi történt? Az Európai Unió állam- és kormányfői 1993-ban, *Koppenhágában* kinyilvánították az EU fogadókészségét a jelentős kisebbséggel rendelkező közép-és kelet-európai országok felé. A (keleti) bővítést egy hármas kritériumrendszerhez kötötték: -politikai kritériumokhoz (a csatlakozó országoknak megbízhatóan működő demokratikus intézményrendszerrel kell rendelkeznie, amely biztosítja az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartását és a jogállamiság követelményeinek érvényre juttatását); -gazdasági kritériumhoz (a csatlakozó országnak működő piacgazdasággal kell rendelkeznie, amely képes megfelelni az egységes piac versenykihívásainak) = jogi, intézményi és adminisztratív kritériumokhoz (a csatlakozni kívánó

országnak képesnek kell lennie a közösségi joganyag átvételére, a közösség intézményekkel történő együttműködésre, valamint a közösségi joganyag alkalmazására, általában a közös politika megvalósítására).

A koppenhágai kritériumokkal az Európai Unió *a kettős mérce* alkalmazásának tökéletes (és szomorú) példáját statuálta. Olyan elvárásokat támasztott a csatlakozni kívánó államok szemben, amelyekkel maga az Unió se rendelkezett (illetve rendelkezik). Ezt a politikai magatartást –az erkölcsi minősítést mellőzve- ambivalens kisebbségvédelemnek lehetne nevezni. Mert az Európai Unió egyfelől –Kovács Péter szavaival felhasználva- egy „szégyenlős kisebbségvédelmet” alkalmaz, másfelől pedig a csatlakozni kívánó államoktól határozott kisebbségvédelmet vár el.

Az Európai Unió jelenlegi tagállamaiban kb. 30 millió ember él kisebbségben. Ez a szám újabb tíz állam belépésével további 7,2 millióval növekszik. A problémát ma már rendkívül kockázatos lenne a szőnyeg alá söpörni. A megoldatlan, vagy részben megoldott kisebbségi kérdések jelentős feszültségek forrásaivá válhatnak, amelyek belülről feszíthetik az Uniót. Ezért elengedhetetlen az Uniós szintű kisebbségi jogalkotás és jogalkalmazás működőképes rendszerének mielőbbi kidolgozása.

Az alábbi táblázat az Európai Unió 15 tagállama, valamint a 2004 május 1-én csatlakozó 10 állam lakosságának összlélekszámát, a területükön élő kisebbségek csoportjának a számát, a kisebbségek összlélekszámát, illetve a kisebbségek összlakossághoz viszonyított arányát tartalmazza.⁴⁶

sorszám	EU- tagállamok és 2004 május 1-én csatlakozó államok	A lakosság összlélekszáma	Kisebbségi csoportok száma	Kisebbségek összlélekszáma	Kisebbségek aránya
1	Egyesült Királyság	59.086.000	4	2.211.000	3,8%
2	Németország	82.542.000	5	303.000	0,37%
3	Franciaország	59.625.000	7	3.600.000	6%
4	Olaszország	57.071.000	11	3.157.000	5,5%
5	Spanyolország	40.683.000	5	12.766.000	32%
6	Portugália	10.413.000			
7	Görögország	11.018.000	6	281.000	2,6%

⁴⁶ **Források:** 1) **Cristoph Pan:** Das Nationalitätproblem in Europa, megjelent E. Reiter Grenzen des Selbstbestimmungs-rechts című munkájában, Graz-Wien-Köln 1997, 106. Idézte: **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia:** Kisebbségi jog, 17. old. (KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság 2003)

2) Etnikumok Enciklopédiája, Kossuth Kiadó, 1993.

3) www.Eu.hu : Általános EU információk (népesség)

4) **Prof. Univ. Dr. Adrian Nastase :** Drepturile persoanelor apartinind minoritatilor nationale (A kisebbségekhez tartozó személyek jogai) Vol. I-IV Hivatalos Közlöny Kiadó

8	Svédország	8.940.000	2	221.000	2,5%
9	Dánia	5.383.000	3	185.000	3,4%
10	Belgium	10.355.000	3	9.089.000	
11	Finnország	5.206.000	2	295.000	5,7%
12	Hollandia	16.192.000	1	360.000	2,2%
13	Ausztria	8.059.000	6	118.000	1,5%
14	Luxemburg	448.000	2	55.000	12%
15	Írország	3.961.000	1	30.000	0,75%
EU tagok ÖSSZESEN		378.981.000	58	29.671.000	7,82%
16	Magyarország	10.152.000	13	949.000	9,3%
17	Csehország	10.203.000	10	1.975.000	19,3%
18	Szlovákia	5.379.000	8	747.000	13,8%
19	Lengyelország	38.214.000	12	1.084.000	2,8%
20	Málta	397.000	1	30.000	7,5%
21	Ciprus	804.000	2	50.000	6,2%
22	Szlovénia	1.995.000	3	11.000	0,6%
23	Lettország	2.331.000	5	1.165.000	49,9%
24	Észtország	1.356.000	8	563.000	41,5%
25	Litvánia	3.462.000	9	660.000	19%
Csatlakozók ÖSSZESEN		74.293.000	71	7.234.000	9,73%
ÖSSZESEN		453.274.000	129	36.905.000	8,14%

Az Uniós szintű kisebbségi jogalkotás és jogalkalmazás működőképes rendszerének kidolgozásán túlmenően az Európai Uniónak meg kell szabadulnia olyan terhektől is, amelyek akár elméleti-szellemi, erkölcsi, akár gyakorlati dimenziókban terhelik, vagy terhelhetik különböző államok vagy népek kapcsolatát. Ilyenek például a *„benesi dekrétumok”*. Nyilván azt nem kívánja senki, hogy Csehország és Szlovákia csatlakozásának feltétele legyen dekrétumok formális „hatályon kívül helyezése”. Mivel a csatlakozás az Európai Unióhoz csatlakozást jelent egyfajta értékrendhez is joggal el lehet várni az érintett államoktól, hogy legalább elhatárolódjanak a benesi eszméktől. Nem lehet megengedni a „kollektív bűnösség”, vagy a „tisztá nemzetállam” eszmerendszerének besettenkedését az új Európába.

Tévedés lenne azt állítani, hogy a benesi dekrétumok gyakorlatilag a múlté. Szükségtelen a formális hatályon kívül helyezésük. Sajnos hatásuk a mai napig érzékelhető, a mai napig kifejtik diszkriminatív hatásukat. Mert miközben szinte mindenkit sikerült „kárpótolni” az utóbbi ötven évben elszenvedett sérelmekért, a benesi dekrétumok kárvallottjait soha senki nem kárpótolta.

8) A kisebbségi jogérvényesítés lehetőségei.

Azok a kisebbségek, amelyek egy többségi állam polgárai és jogaikban sérelmet szenvedtek jogorvoslatért elsősorban az illető állam (belső) eljárási szabályai szerint fordulhatnak a *polgári bíróságokhoz*. Ennek az az óriási előnye a nemzetközi fórumokkal szemben, hogy a nemzeti bíróságok jogerős ítéleteinek a végrehajtása nagyságrendekkel hatékonyabb.

Egyes államok olyan speciális intézményeket is létrehoztak és működtetnek, amelyek hatáskörébe tartozik többek között a kisebbségek jogsérelmeinek vizsgálata, valamint javaslattétel a törvényhozó és végrehajtó szervek felé a sérelem orvoslására. Ilyen például Magyarország is. A jogaikban sérelmet szenvedett kisebbségek fordulhatnak *ombudsmanhoz*. Az Ombudsman jogosult a sérelmet szenvedett panaszát kivizsgálni és javaslatot tenni a sérelem orvoslására, kiküszöbölésére a jövőre nézve. Romániában például létezik és működik a „*nép ügyvédje*” (avocatul poporului), amelynek a hatásköre lényegi szinten azonos a magyar ombudsman hatáskörével.

Több nyugat- európai országban biztosított az *alkotmányjogi panasz* lehetősége is olyan esetekre, amikor a kisebbségi jogsérelem egy alkotmányellenes jogszabályon alapul. Alkotmányjogi panasszal akkor is lehet élni, ha a panaszos úgy ítéli meg, hogy egy konkrét bírói ítélet sérti alkotmányban előírt alapvető jogait.

Előfordulhat, hogy a (nemzeti) polgári bíróságok a többség hatalmi befolyása, vagy a bíróságok tagjainak etnikai hovatartozása miatt elfogult, vagy a kisebbség által elfogultnak vélt döntést (ítéletet) hoznak a kisebbség hátrányára. A kisebbségek számára az lenne a legmegnyugtatóbb, ha létezne olyan nemzetközi bíróság, amely kizárólag az etnikai vagy nemzeti kisebbségek panaszaiban hozna végrehajtható döntéseket (ítéleteket). Sajnos ilyen bíróságról ma még nem beszélhetünk. Természetesen léteznek bíróságok, amelyek hozhatnak –és hoztak is- döntéseket kisebbségi jogsérelmi panaszokban is, de ezek a bíróságok nem kizárólag a kisebbségi jogsérelmek esetére rendelkeznek hatáskörrel. Ilyen bíróságok például : Strasbourg-i Európai Embri Jogi Bíróság; a Luxemburg-i Európai Bíróság; vagy a Hágai Nemzetközi Bíróság.

A felsorolt nemzetközi igazságszolgáltatási fórumokhoz –amelyek nem kisebbségi bíróságok, de kisebbségi jogsérelmek esetén is hoztak már ítéletet- akkor lehet folyamodni, ha a jogkonfliktus bíróságileg eldönthető, vagy szankcionálható (más szóval a jogkonfliktus juszticiábiklis). *A jogkonfliktus akkor juszticiábilis, ha :*

- A cselekmény jogforrásban konkrétan megfogalmazott kisebbségi jogot sért;
- A nemzetközi dokumentum, amely előírja a megsértett jogot kötelező legyen az aláíró , illetve ratifikáló államra nézve. Például a sokat hivatkozott ET 1201-es ajánlás jelentős politikai súllyal bír, de nem

kötelező jellegű, erre nemzetközi bírósági folyamodványt (keresetlevelet) alapozni nem lehet.

- Létezik egy kellő illetékességgel felruházott nemzetközi igazságszolgáltatási szerv, amely az ügyben határozathozatali jogkörrel van felruházva (amely az ügyben jogerős határozatot hozhat);
- A jogerős ítélet végrehajthatósága biztosított. A nemzetközi igazságszolgáltatás nem rendelkezik olyan kényszerítő szervvel, amely az ítéletet a nemzeti (belső) végrehajtó szervek mintájára végrehajtaná. Az államok kötelezettséget vállalhatnak (és gyakran vállalnak is), hogy belső végrehajtói szerveik segítségével az ítéletet végrehajtsák.

9) A kisebbségi jogok forrásai (vázlatosan).

Jogforrások (sedes materiae) alatt értendő minden olyan jogi norma, amely a kisebbségi jogviszonyt szabályozza. A kisebbségi jog jogforrásai lehetnek : a) nemzetközi egyezmények, szerződések (ENSZ, UNESCO, ET, EU, EBESZ), b) kétoldalú (bilaterális) szerződések, amelyek rend szerint a kisebbség „anyaországa” és azon ország között jön létre, amelynek területén a kisebbségek élnek, c) nemzeti törvények, kisebbségvédelmi jogszabályok.

Nem érdektelen felsorolni –jelen keretek között a teljesség igénye nélkül– néhányat a *kisebbségek jogait szabályozó legfontosabb jogforrások* közül⁴⁷ :

- Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya-1945;
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata –1948;
- Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről –1950 (hatályba lépett 1953 szeptember 3-án);
- UNESCO -Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről –1960december 14;
- Az Egyesült Nemzetek Nyilatkozata a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről 1963 november 20;
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 1966 december 16 (hatályba lépett : 1976 március 23);
- Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 237/1967 sz. határozata valamint az ENSZ Közgyűlésének A/RES.2252/ES-V. határozata a palesztin menekültek visszatérési jogáról 1967 június 14;
- Az ENSZ Közgyűlésének 3236. sz. határozata a palesztin nép önrendelkezési jogáról 1974.11.22;
- Az ENSZ Közgyűlés 3395 határozata a görög ciprusiak hazáshoz való jogáról 1975.11.20;

⁴⁷ Kisebbségi jogok jogforrásainak felsorolása **Prof. univ. Dr. Adrian Nastase** : Drepturile Persoanelor apartinand minoritatilor nationale Vol. I Documenta Universales II –Reglementiri in dreptul international- Asociatia Romana pentru Educatie Democratica, Regia Auonoma „Monitorzul Oficial” Bucuresti 1998, valamint **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia**: Kisebbségi jog, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kolozsvár 2003

- UNESCO – Nyilatkozat a rasszizmusról és a rasszista előítéletekről 1978.11.28.;
- Az EBEÉ Madridi Záróokmánya 1983.09.06;
- Az Európai Parlament határozata a kisebbségi kultúrák és nyelvek védelméről az Európai Közösségben 1987.10.30;
- Az EBEÉ bécsi Záródokumentuma 1989.01.15;
- Az EBEÉ 1990.06.29. konferenciája. A Koppenhágai Okmány;
- Az ET 1134-es ajánlása a kisebbségek jogairól;
- Párizsi Charta az új Európáért;
- Az EBEÉ szakértői értekezletének jelentése a nemzeti kisebbségekről (Genf) 1991.07.19;
- Az EBEÉ III. emberi jogi konferenciája (Moszkva) 1991.10.03;
- Az EBEÉ II. Helsinki Záródokumentuma 1992.07.10;
- A Regionális vagy kisebbségi Nyelvek Európai Chartája 1992.11.05;
- Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (ENSZ) 1992.11.18;
- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó 1201-es számú ajánlása 1993.02.01;
- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének az európai romakisebbségek védelmére vonatkozó 1202-es számú ajánlása 1993.02.02;
- Az EBEÉ Romai határozatai 1991.11.30;
- Az Európai Parlament határozata a kulturális és nyelvi kisebbségekről az Európai Közösségben 1994.02.09;
- Az Emberi Jogok Bizottságának a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkelyéhez fűzött 1994-es évi általános magyarázata 1993.04.06;
- Keretmegállapodás a nemzeti kisebbségek védelméről 1994.11.10 (hatályba lépett 1998.02.01);
- Az EBEÉ budapesti találkozásának dokumentumai;
- A Regionális Autonómia Európai Chartája (Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1997/1118 számú Határozata);
- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2003/1334 sz. Határozata az autonóm régiók pozitív tapasztalatairól, mint konfliktusmegoldó ihletforrásról Európában 2003. június 24;

Budapest 2004. március 3.

Dr. Kreczinger István

KISEBBSÉGI NÉPCSOPORTOK NYUGAT- ÉS KÖZÉP-EURÓPÁBAN⁴⁸

Sor-szám	Népcsoport elnevezése	Területi elhelyezkedése	Nyelv	Lélekszám
1	Alandi svédek	Botteni és Finn-öböl	svéd	21.700
2	Azoriak	Portugáliától nyugatra 1300-1800 km-re az Atlanti óceánon	portugál	350.000
3	Baszkok	Baszkfő, Északnyugat Spanyolország, valamint Franciaország Pyrénées- Atlantiques megyéje	baszk (euskara)	2.200.000
4	Belgiumi flamandok	Észak-Belgium	holland, flamand dialektus	5.500.000
5	Belgiumi vallonok	Dél-Belgium	francia dialektusok	4.000.000
6	Belgiumi németek	A német és luxemburgi határ közelében	német dialektus	100.000
7	Bretonok	Nyugat-Franciaország, Bretagne félsziget	francia, és kb. 500.000 beszéli a breton nyelvet	2.500.000
8	Cigányok (Nyugat Európában: roma, manus, szinti, vándorló, zingari. Kelet Európában: roma)	Spanyolországban	roma	745.000
		Franciaország	roma	260.000
		Olaszország	roma	120.000
		Portugália	roma	105.000
		Egyesült Királyság	roma	90.000
		Németország	roma	87.000
		Hollandia	roma	40.000
		Svájc	roma	35.000
		Belgium	roma	20.000
		Ausztria	roma	19.000
		Írország	roma	18.000
		Svédország	roma	15.000
		Finnország	roma	8.000
		Norvégia	roma	5.000
		Dánia	roma	4.500
		Régi Jugoszlávia területén	roma	850.000
Románia (a cigányság saját adatai szerint)	roma	3.500.000		
Magyarország	roma	560.000		
Bulgária	roma	475.000		

⁴⁸ **Források:**

- 1) **Cristoph Pan:** Das Nationalitätproblem in Europa, megjelent E. Reiter Grenzen des Selbstbestimmungs-rechts című munkájában, Graz-Wien-Köln 1997, 106. Idézte: **Fábián Gyula, Ötvös Patrícia:** Kisebbségi jog, 17. old. (KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság 2003)
- 2) Etnikumok Enciklopédiája, Kossuth Kiadó, 1993.
- 3) www.Eu.hu : Általános EU információk (népesség)
- 4) **Prof. Univ. Dr. Adrian Nastase** : Drepturile persoanelor apartinind minoritatilor nationale (A kisebbségekhez tartozó személyek jogai) Vol. I-IV Hivatalos Közlöny Kiadó

		Régi Csehszlovákia területén	roma	410.000
		Görögország	roma	140.000
		Albánia	roma	80.000
		Lengyelország	roma	70.000
		Összesen (becsült adatok 1990-ből)		7.656.500
9	Dánok	Németországban, Schleswig-Holstein (a dán határ mentén)	dán	60-70.000
10	Dél-tiroliak	Dél-Tirol, Bolzano tartomány (Észak-Olaszország)	német	280.000
11	Elzásziak	Elzász-Lotaringia (Északkelet Franciaország)	német elzászi dialektus, német, francia	elzászi: 1.550.000 lotaringiai: 400.000
12	Észak-írek (Ulster)	Írország északkeleti része	angol	katolikus: 414.500 protestáns: 1.067.000
13	Feröer-szigetiek (foroyar, feröerek)	Feröer szigetek az Atlanti óceánon 1300 km-re északra Dániától	feröeri (foroyst)	45.750
14	Friuliak	Észak-Olaszország	friuli, illetve olasz velencei dialektus	600.000
15	Frízek	Hollandia, Németország	holland, német fríz dialektus	700.000
16	Gaelek	Skócia	gael, angol	79.307
17	Galíciaiak (gallegók)	Északnyugat-Spanyolország	galíciai (gallego), spanyol	3.000.000
18	Gibraltáriak (ilanítók)	Gibraltári szikla	angol, spanyol, ilanita (janito)	20.000
19	Görögök Olaszországban	Dél-Olaszország	görög, olasz	15.000
20	Horvátok Olaszországban	Dél-olaszországi Molise-vidék (összesen 3 falu)	horvát, olasz	3.000
21	Albánok Olaszországban	Szétszórva élnek: Calabria, Abruzzo, Basilicata, Molise, Campania, Puglia és Szicília szegény vidékein	albán, olasz	kb. 80.000
22	Horvátok Ausztriában	Burgenland, Kelet-Ausztria	horvát dialektus	26.000
23	Juariak Svájcban	Bern kanton északnyugati része	francia	67.000
24	Katalánok	Katalónia, Északkelet-Spanyolország	katalán, spanyol, kevés	5.700.000

			francia	
25	Korzikaiak	Korzika szigete (francia sziget a Földközi tenger nyugati medencéjében)	olasz egyik dialektusa	120.000
26	Ladinok	Olaszország, Bolzano tartomány	ladin	35.000
27	Madeira szigetek lakói	Atlanti óceán, 850 km-re Portugáliától és 580 km-re Marokkótól	portugál	300.000
28	Németek Dániában	Észak Schleswig, a német határ mentés	német	20.000
29	Romansok Svájcban	Svájc Graubünden kanton	romans, svájci német	50.000
30	Szamik (saami, szama, szomi, lapp)	Norvégia, Svédország, Finnország, volt Szovjetunió	lapp, norvég, finn, svéd	Svédország: 15.000
				Norvégia: 40.000
				Finnország: 6.000
31	Szárdok	A Földközi tenger nyugati medencéjében lévő olasz szigetek	szárd, olasz, katalán	1.586.000
32	Szlovének Ausztriában	Karintia déli része	szlovén dialektus	18.000
33	Szlovének Olaszországban	Olaszország: Trieszt, Friuli, Velence, Giulia	szlovén, olasz	52.000
34	Walesiek (kymri, cymm)	Az Egyesült Királyság dimbes-dombos nyugati területe	walesi, angol	2.645.000
35	Görögök Albániában	Albánia: Korce és Gjirokoster kerületek déli részei	görög	kb.: 200.000
36	Macedónok Bulgáriában	Bulgária délnyugati része, Pirin környéke	macedón, bolgár	250.000
37	Macedónok Görögországban (szalvofón hellének, bolgárok)	Görögország északi részén, Macedóniában	macedón, bolgár, görög	kb.: 300.000 (megbízhatatlan adatok)
38	Magyarok a régi Csehszlovákiában	Szlovákia, kevés Csehország	magyar	590.000
39	Magyarok Romániában	Elsősorban Erdély, de Bukarestben is jelentős számban élnek magyarok	magyar	csángókkal együtt 2.000.000 (az 1986-os adatok szerint)
40	Pomákok Bulgáriában (bolgár muszlimok, bolgár mohamedánok)	Dél Bulgária, a Rodope-hegységben, Szmoljan környékén	bolgár	150.000
41	Szorbok	Lausitz környéke	szorb, német	70.000

	Németországban (vendek)			
42	Törökök Bulgáriában	Bulgária északkeleti része, illetve délen Kardzsali körül	török	900.000
43	Törökök Nyugat- Trákiában	Görögország, Nyugat- Trákia	török	120.000 (becsült adat)
44	Vlahok (aromán, cincár, kucovlah)	Görögország, volt Jugoszlávia, Albánia, Bulgária	aromán	nem lehet pontosan megállapítani (egyések szerint 6-700.000)
45	Cigányok a volt Szovjetúnióban	A volt Szovjetúnió területén	roma	500-600.000
46	Lengyelek Fehér- oroszsországban	Lengyel határ mentén	lengyel	422.000
47	Oroszok Fehér- oroszsországban	Az ország területén szétszórtan	orosz	1.361.000
48	Ukránok Fehér- oroszsországban	Szétszórtan az ország területén (de elsősorban az ukrán határ mentén)	ukrán, orosz	300.000
49	Zsidók Fehér- oroszsországban	szétszórtan az ország nagyobb városaiban	jiddis, orosz	110.000
50	Tatárok Fehér- oroszsországban	az ország délkeleti részein	tatár, orosz	90.000
51	Boszniai muzulmánok		szerb-horvát, macedón	1.905.829
52	Boszniai szerbek		szerb	1.369.258
53	Boszniai horvátok		horvát	755.892
54	Boszniai „jugoszlávok”		szerb	239.845
55	Csehországi morvák	Morvaországban	cseh	1.362.313
56	Csehországi szlovákok		szlovák	314.000
57	Csehországi lengyelek		lengyel	59.000
58	Csehországi németek		német	48.500
59	Csehországi sziléziaiak		cseh	44.000
60	Csehországi magyarok		magyar	20.000
61	Horvátországi szerbek			581.000
62	Horvátországi muzulmánok			43.500
63	Horvátországi szlovének		szlovén	22.500
64	Horvátországi magyarok		magyar	22.500
65	Horvátországi olaszok		olasz	21.300
66	Horvátországi csehek		cseh	13.000
67	Horvátországi albánok		albán	12.000
68	Horvátországi		szerb-horvát	313.000

		„jugoszlávnak” vallotta magát			
69		Horvátországi macedónok			6.300
70		Horvátországi montenegróiak			6.700
71	Észtor- szági	oroszok		orosz	436.000
		ukránok		ukrán, orosz	40.000
		fehér- oroszok			23.000
		finnek		finn	15.100
		tatórok			3.500
		zsidók		jiddis, orosz	3.000
		lettek			2.900
		lengyelek		lengyel	2.500
		németek		német	1.900
		más, északi népek			14.900
72	Szerbia- monte- negrói	albánok		albán	1.728.000
		monte- negróiak			521.000
		magyarok		magyar	345.000
		magukat „jugo- szlávoknak” vallók			344.000
		muzul- mánok			327.000
73	Lettor- szági	oroszok		orosz	849.000
		fehér- oroszok			105.000
		ukránok		ukrán	78.000
		lengyelek		lengyel	57.000
		litvánok			33.000
		zsidók		jiddis, orosz	13.000
74	Litvá- niai	oroszok		orosz	316.000
		lengyelek		lengyel	261.000
		fehér- oroszok			57.000
		ukránok		ukrán	38.500
75	Mace- dóniai	albánok		albán	427.313
		törökök		török	97.400
		cigányok			55.500
		szerbek		szerb	44.159.
		muzul- mánok			35.200
76	Mol- dovai	ukránok		ukrán	600.000
		oroszok		orosz	562.000
		gagauzok			153.000

		bolgárok		bolgár	88.000
		zsidók		jiddis, orosz	66.000
		tatórok		tatár	77.000
77	Szlovákiai	magyarok		magyar	568.000
		cigányok			82.000
		csehek, morvák, sziléziaiak			56.000
		ukránok, rutének		ukrán	31.000
		németek		német	5.386
		lengyelek		lengyel	2.973
		oroszok		orosz	1.614
		78	Szlovéniai	horvátok	
szerbek				szerb	47.900
muzulmánok					26.000
„jugoszlávok”				szerb	12.300
magyarok				magyar	8.503
macedónok					4.396
montenegróiak					4.432
albánok				albán	3.629
olaszok				olasz	3.064
79	Ukrajnai	oroszok		orosz	11.355.000
		zsidók		jiddis, orosz	486.000
		fehér-oroszok			440.000
		moldovaiak			324.000
		bolgárok		bulgár	233.000
		lengyelek		lengyel	219.000
		magyarok		magyar	163.000
		románok		román	134.000
		görögök		görög	98.600
		tatórok		tatár	86.900
		cigányok		roma	47.900
krími tatárok		tatár	46.800		
örmények		örmény	38.800		